

Sveriges
lantbruksuniversitet

Rekreation i den stadsnära landsbygden

- förutsättningarna i Öresundsregionens odlingslandskap

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp, 2009
Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

Författare: Anna Fogelberg
Titel: Rekreation i den stadsnära landsbygden
Recreation in the urban countryside
Nyckelord: landsbygdsplanering, landsbygdsutveckling, stadsnära rekreation, allemansrätten, gröns
struktur, förtätning

Handledare: Gunilla Lindholm, universitetslektor Område landskapsarkitektur, LTJ Fakulteten
Huvudexaminator: Åsa Ode
Biträdande examinator: Anna Peterson

Självständigt arbete i landsbygdsutveckling - 20 poäng / 30 ECTS
kurskod: EX0263
Avancerad F

Foton och bildmaterial, där inget annat anges, författarens.
Ortofoton Staffanstorps 2004 - Staffanstorps kommun
Övriga kartor och ortofoto - © Lantmäteriverket Gävle 2009. Medgivande I 2008/1959
Grafiskt element för Framtidens kommun- Staffanstorps kommun

Sammanfattning

Syftet med arbetet är att undersöka den stadsnära landsbygden förutsättningar och problem i sydvästra Skåne. Öresundsregionens fullåkersbygd står inför andra utmaningar än den svenska glesbygden som annars ofta är i fokus när landsbygdsutveckling diskuteras. En stark inflyttning har de senaste åren lett till att exploateringsstrycket har ökat och att god jordbruksmark bebyggs. Tätorterna växer samtidigt som landsbygden privatiseras med shoppingcentra, golfbanor och hästgårdar. Detta sker samtidigt som tillgången till allemansrättslig mark är starkt begränsad ute i det öppna landskapet. Det är ur rekreationssynpunkt ett stort problem att naturen i Skåne inte finns där människor bor.

Landskapet genomgår stora förändringar med ett jordbruk som blir allt mer rationaliserat samtidigt som samhället genomgår en omvandling från industrisamhället till ett urbaniserat utan tydliga gränser mellan stad och land. Villkoren för landsbygden förändras när nya landsbygdsbor ställer sina krav på landskapet som ska samsas med traditionella landsbygdsverksamheter.

Det är idag kommunerna som genom planmonopolet har ansvaret för den fysiska planeringen och hur tillgängligheten till landskapet kan förbättras. Då kommunerna gynnas av ett bra skatteunderlag styrs planeringen många gånger av möjligheten av

att locka till sig nya invånare i form av barnfamiljer. Länsstyrelsen i Skåne och Region Skåne vill båda lyfta frågan om samordnad regional planering, men har svårt att fungera annat än rådgivande då ingen av dem har mandat att gå in och styra planeringen.

Att öka tillgängligheten för invånarna och samtidigt värna om det öppna landskapet betyder ett effektivt utnyttjande av marken. Den senaste trenden inom grönplanering är att utveckla gröna stråk som sammanbinder tätorter och andra målpunkter (t ex parker och andra grönområden). Stråk är ur planeringsalternativ resursnåla då de tar förhållandevis lite mark i anspråk jämfört med traditionella parker och grönområden. De kan fungera bra ur ett trygghetsperspektiv i staden och kan vara av tillfällig karaktär i jordbrukslandskapet. En viktig faktor för att lyckas är att kommunerna behöver bli mer lyhörda för jordbrukets och landsbygdens förutsättningar.

Den svenska planeringstraditionen stammar från behovet att reglera städernas och tätorternas bebyggelse. I ett sådant perspektiv blir landsbygden ofta det som ännu inte är bebyggt. Landsbygden kan i framtiden inte betraktas som ett vitt ark utan behöver ses för de kvalitéer och värden som finns där, annars är risken att den landsbygd med öppna vilder som är typisk för den skånska slättbygden försvinner helt.

Abstract

The purpose with this thesis has been to investigate the requirements and problems of the rural landscape in the urban areas in the south-eastern part of Scania, Sweden. The cultural landscape of the Öresund region is facing other challenges than the sparsely-populated areas of Sweden, frequently recurring when discussing the development of the countryside. The population is increasing rapidly in Öresund region meaning an increased exploitation demand and that vast lands of the agricultural areas are build upon. The towns are growing at the same time as the countryside is being exploited for building i.e. shopping malls, golf courses and horse farms. At the same time the allemansrätten is strongly restricted in the open landscape. It's an immense problem that the nature in Scania is not situated where people live.

The landscape is a subject to extensive alterations as the farming is modernizing at the same time as the society is changing from an industrialized to an urbanized society and urban sprawl. The conditions for the countryside are altered when new countryside citizens with new requirements of the landscape need to get on well with more traditional countryside activities.

The Municipal, with the monopoly of the physical planning, is responsible of the landscape planning

and how the availability of the landscape can be improved. Since the municipalities are favoured by a strong tax base, the planning is often influenced by the possibility to attract new families. The County Administrative Board in Scania and Region Skåne are both interested to discuss an implementation of a coordinated regional planning, but do not have the mandate to lead a regional planning of the region.

To increase the availability for the population and at the same time protect the cultural landscape means an effective utilization of the landscape. The latest trend within "green planning" is to develop green thoroughfares. In a planningperspectiv greenways is effective, taking just a small amount of land in use compared to traditional parks and greenareas. An important element to become successful in this way of planning is to become sensitive to the prerequisites of the agriculture and landscape.

The swedish planningtradition comes from a need to regulate towns and cities. In this perspective the countryside is seen as something that yet has not been built.

The landscape can not be seen as a white paper sheet and should instead be valued for its qualities, otherwise there is a possibility that the very unique landscape in Scania gradually fades away

Innehållsförteckning

Sammanfattning	s 4
Abstract	s 5
Innehållsförteckning	s 7
Inledning	s 8
Bakgrund	s 9
Mål	s 11
Metod och avgränsning	s 12
Historiska översikter	s 15
Från jordbrukssamhälle till industrisamhälle	s 16
Landskapsplanering genom jordbrukspolitik	s 21
Hur brandbekämpning blev Plan- och bygglag	s 24
Den svenska allemansrätten	s 28
Intervjuer	s 31
Tillgänglighet via beträder	s 32
En grön struktur i Skåne	s 36
Kommunal grönplanering	s 40
Landskapet och jordbrukaren	s 44
Diskussion: 4 framåtsyftande perspektiv	s 48
För vem finns landsbygden	s 49
Resurssnål rekreation	s 55
Den viktiga dialogen	s 59
Allt har ett värde	s 67
Avslutning	s 72
Källor och litteratur	s 75

Inledning

← SLOTTSPERKEN

Bakgrund

Det urbana landskapet i Öresundsregionen

Den svenska allemansrätten ger var och en rätten att röra sig i naturen på annans mark. Det finns idag en politisk konsensus om att den svenska allemansrätten är något unikt som vi ska vara stolta över och slå vakt om. Allemansrätten omgärdas dock inte av en tydlig lagstiftning och reglerar bara tillgängligheten till befintlig mark. Den skyddar med andra ord inte tillgången till allemansrättslig mark.

Öresundsregionen är en av Sveriges mest urbaniserade regioner och har en stark befolkningstillväxt. Samtidigt är rekreativsmöjligheterna för befolkningen starkt begränsade jämfört med andra delar av Sverige.

Stora delar av Öresundsregionen består av intensivt odlad jordbruksmark, mark som till stora delar inte är tillgänglig för allmänheten enligt allemansrätten. Det storskaliga fullåkerslandskapet har få element vilket begränsar möjligheten att röra sig ute i landskapet. En stor del av befolkningen är bosatta i tätorter ute i slättlandskapet och har endast starkt begränsad tillgång natur- och rekreativsområden.

Trots många stora och fina parker har Malmö som stad en procentuellt låg andel grönyta per invånare. Tätorten Malmö har ca 35 kvm grönyta per invånare att jämföra med medelvärdet 100 kvm grönyta per invånare för Sveriges tio största tätorter. Inom fem kilometer från tätorten är mindre än 5 % av landsbygden tillgänglig i form av grönytor att jämföra med medelvärdet för Sveriges tio största tätorter där andelen ligger 40 % (*Grönplan för Malmö* 2003, s. 1). Städer i Öresundsregionen, som Malmö, Lund och Trelleborg, har i ett nationellt perspektiv en väldigt liten andel naturmark tillgänglig för sina invånare. Det omgivande landskapet består till stor del av åkermark som inte går att beträda, istället rör man sig mellan odlingsfälten längs de vägar som finns.

Människans behov av natur och gröna miljöer uppmärksammas allt mer i forskningsvärlden. Stress och övervikt har blivit kostsamma folkhälsoproblem. Stigande energi- och livsmedelspriser har även aktualiserat frågan om jordbrukets framtid och hur värdefull åkermark tas tillvara. Dagens samhällsbyggande tar stora ytor i anspråk per capita. Betydligt

större ytor per invånare än innan bilens intåg i samhället.

Det ökade intresset för Öresundsregionen och den starka ekonomiska tillväxten har ökat konflikterna om hur marken, och då ofta den goda åkerjorden, ska användas. Det är svårt för kommuner att stå emot ekonomiska och politiska krafter som vill exploatera mark för ny bebyggelse och infrastruktur.

En rad olika aktörer och intressen har idag inflytande över odlingslandskapet. De arbetar ömsom med och ömsom mot varandra och är inte alltid medvetna om de andras inflytande över gemensamma intresseområden.

Mål

Syftet med arbetet är att undersöka och lyfta fram de olika attityder kring odlingslandskapet i Öresundsregionen och hur de påverkar utvecklingen av det fysiska landskapet.

Dagens landskap och vår syn på det är en produkt av vår historia. Vi påverkar landskapet och blir i sin tur tillbaka påverkade av det. Det till synes oföränderliga kulturlandskapet har genomgått flera stora förändringar sedan jordbrukets tillkomst för flera tusen år sedan. Men aldrig förr medvetenheten om vilka konsekvenser våra handlingar får för naturen, landskapet och i förlängningen samhället och oss själva varit så stor som idag. Samtidigt är möjligheten att förändra samtidigt större och kanske svårare att styra än tidigare.

Målet med arbetet har varit att undersöka olika attityder till odlingslandskapet hos grupper med inflytande över den fysiska planeringen i Öresundsregionen.

Landsbygden och landskapet spelar ofta en sekundär roll i dagens fysiska planering som främst är inriktad mot bebyggelse i tätorterna. Genom att träffa och samtala med människor med inflytande över

landskapets utveckling vill jag undersöka vilka attityder som idag påverkar synen på det öppna landskapet och tillgängligheten till allemansrättslig mark för att kunna dra slutsatser kring hur dessa påverkar förutsättningarna för en planering som inbegriper landsbygden. Vilken syn har de olika aktörerna på varandra och hur påverkar det möjligheten till samarbete? Finns det tydliga mål för det öppna landskapet?

Målet med arbetet är en rapport som kan ligga till underlag för diskussion om synen på odlingslandskapet. Det öppna landskapet är en självklarhet som vi i framtiden inte kan ta för givet. Vi har idag möjlighet att påverka vår fysiska miljö i en takt som aldrig förr. Jag vill i mitt arbete belysa och diskutera risker och möjligheter för en utveckling av fulläkersbygden i Öresundsregionen. I arbetet har jobbat med frågeställningar:

- Hur påverkar det ökade exploateringsstrycket i Öresundsregionen påverkar inställningarna till landskapet.
- Hur ser de olika aktörerna med makt att påverka landskapets utveckling på varandra.
- Hur inverkar markägarintressen respektive allmänintressen på odlingslandskapets utveckling?

Metod och avgränsning

Dagens landskap är en produkt av gårdagen och framtidens landskap kommer att påverkas av hur vi idag förhåller oss till det. Min utgångspunkt har varit att undersöka vad som påverkar landskapet och hur dagens attityder kan få uttryck i framtidens landskap. I valet av metod har jag valt intervjun för att fånga nutidens attityder och för att komma i kontakt med de människor som påverkar vår fysiska miljö. Landskapet är ett resultat av en mängd olika faktorer. Genom att träffa och samtala med dem som dagligen kommer i kontakt med mina frågeställningar vill jag försöka fånga de flyktiga attityder som driver utvecklingen men som inte alltid kommer fram i statistik, tekniska utredningar eller kartunderlag.

Genom litteraturstudier har jag gjort en historisk studie över landskapet och de samhällsomvandlingar som format dagens kulturlandskap. Litteraturen valdes ut för att dels ge en historisk översikt över den svenska samhällsutvecklingen, men även mer specifikt stads- och bebyggelseutveckling ur ett lagstiftningsperspektiv. Jag har även läst litteratur som beskriver samhällsutveckling idag och som vill ge en

bild inför framtiden. Inför var intervju har jag även läst in mig på relevant litteratur, ofta handlingar som är skrivna av de intervjuade eller har kopplingar till deras yrke och arbetsplats.

Intervjuteknik

Vid val att intervjuteknik skiljer man på kvalitativa och kvantitativa intervjuer. Djupintervjuer med ett fåtal människor istället för enkäter för ett flertal är att lägga tyngdpunkten på kvalitet istället för kvantitet. Kvantitativa intervjuer genomförs ofta med strukturerade metoder som formulär med färdiga svarsalternativ. Det kan vara ja eller nej-frågor, andra fasta svarsalternativ eller skalor som mäter attityd och upplevelse. Fördelen med strukturerad metod är att resultaten av intervjuerna inte behöver tolkas och är lätta att jämföra med varandra och är lätta använda som underlag för att ta fram statistik.

Eftersom jag vill undersöka enskilda personers kunskap och inställning är en kvalitativ intervjumetod att föredra. Kvalitativa intervjuer sker muntligt ansikte mot ansikte eller i telefon. Med förskrivna frågor, en så kallad halvstrukturerad metod, får de

olika intervjuerna en gemensam ram samtidigt som det är viktigt att frågorna är öppna så att de intervjuade fritt kan vidareutveckla sina svar. Övriga frågor och insikter ska på så sätt kunna utvecklas samtidigt som de färdiga frågorna ska hålla intervjuerna till ämnet.

Den intervjuemetod jag valt kan kallas ostrukturerad även om frågorna är förbereda. Den intervjuade ska inte hindras från att vidareutveckla sina resonemang och komma med egna infallsvinklar. De egna perspektiven ska på så sätt i största möjligaste mån komma fram. Med en kvalitativ intervjuemetod kan svaren från de intervjuade tolkas. Det finns en risk att det den intervjuade säger kan förvanskas av den som intervjuar samtidigt som en kvalitativ intervju tillåter fördjupning och mer precisa svar som kan följas upp med närmare frågor om vad den menar med det den säger.

Genom att låta de intervjuade se anteckningar från intervjun och ge dem möjlighet att komma med kommentarer har jag minimerat risken att svaren ska solkas av intervjuaren på ett sådant sätt att miss-tolkningar sker.

Intervjuerna genomfördes ansikte mot ansikte på den intervjuades arbetsplats, vilket i Bengt Eriks-sons fall även var hans hem, och tog cirka en timme. Samtliga intervjuer utgick ifrån samma förberedda frågor:

- Hur upplever du landskapet i sydvästra Skåne och hur det påverkar tillgången till allemansrättslig mark.

- Hur tror du att landsbygden i Svedala/öresundsregionen/Skåne kommer att utvecklas den närmaste tioårsperioden? Hur ser du på den utvecklingen? Vad är positivt och vad är negativt? Finns det frågor idag som måste lyftas och diskuteras mer än vad som är fallet idag?

- Vilka möjligheter ser du att öka tillgängligheten till naturområden?

- Vilka slags naturområden ser du som viktiga att satsa på ur ett tillgänglighetsperspektiv?

- Ser du olika problem i skogsområden, jämfört med åkerlandskapet och hag- och ängsmarkerna? Vad skiljer sig åt och vad beror det på? Ser brukandet olika ut?

- Vad ser du som den största faktorn som påverkar det fysiska landskapet idag?

- Har du erfarenhet av brukarkonflikter? Vad var det för konflikt och var var den? Löstes den eller är den pågående. Vad är din åsikt om den? Kan den hanterats bättre och i så fall hur?

- Vilka konflikter tror du kan uppstå? Hur ser du på det faktum att de uppstår?

- Hur ser du på jordbrukspolitikens arbete för ett tillgängligt landskap. Är det en fråga som är aktuell i dagens jordbrukspolitik.

- De flesta beträder kommer troligen att efterfrågas på mark som idag ägs av jordbruksföretag. Kommer det att få konsekvenser för böndernas möjligheter att styra över deras egen mark?

- Är rekreation en fråga för jordbrukspolitikerna?

- Finns det tillfällen då en fysiska planeringen (kommunens planering) och jordbrukspolitikerna motverkar varandra? När och hur?

- Tror du att det finns det en medvetenhet om de olika sektorernas påverkan på varandra?

- Hur upplevs dagens jordbrukspolitik av svenska bönder?

- Vilken roll har kommunerna i samordningen av en sammanlänkand grönstruktur? Tanken är att man inte ska behöva vända ute på en leråker och gå tillbaka samma väg som man kom. Kan det vara ett projekt för "Strategi för en grön struktur i Skåne"?

- Vilket ansvar ser du att - markägaren, kommunen, Region Skåne, jordbruksverket och andra har för tillgängligheten till naturen?

Avrundande frågor

- Hur ser du på din egen roll i frågan om tillgängliga naturområden?

- Hur pass representativt för din yrkeskår tror du att ditt svar är?

Det gavs stort utrymme för de intervjuade att fördjupa sig inom frågor som de själv var engagerade i och tyckte var intressanta. Alla intervjuer bandades och renskrevs efteråt. De intervjuade hade i efterhand möjlighet att kommentera och förtydliga delar av utskriften.

I analysen av materialet har jag sammanfattat intervjuerna och låter enskilda citat belysa de intervjuades ståndpunkter på vissa ställen. Tanken var ursprungligen att kunna sammanfatta samtliga intervjuer med samma rubriker. Samtalen skilde sig dock så mycket åt och fördjupade sig inom olika delar att det upplägget inte gjorde sig bra. Istället har jag försökt att sammanfatta de olika intervjuerna med rubriker som ska vara talande för vad de intervjuade fördjupade sig inom.

Urval

De intervjuade har valts ut för att representera olika aktörer som påverkar det öppna landskapet i Öresundsregionen. Som boende i regionen är alla brukare av landskapet. Deras professioner får istället representera olika gruppers syn på landskapet och inställning till dess utveckling.

I ett tidigt stadiet av arbetet träffade jag Anders Larsson för att diskutera hans syn på hur landska-

pet påverkas av det samhälle vi lever i. Larsson var under den tid jag pratade med honom involverad i ett projekt om att öka tillgängligheten till landskapet genom Multifunctional greenways. Det är han som lyfter frågan om att det vore intressant att intervjua olika aktörer och deras syn på varandra och det egna ansvaret över landskapets utveckling. För att intervjuerna ska bli intressanta har jag begränsat dem till ett fåtal och valt personer vars bakgrund och nuvarande position ska täcka in ett brett spektra av de som har inflytande över landskapet.

De intervjuade representerar sig själva och sin syn men även fyra olika aktörer som konkurrerar och samarbetar med varandra:

- kommunen
- Region Skåne
- länsstyrelsen - en förläggning av staten
- LRF - det kommersiella intresset

Ett perspektiv som av tidsbrist inte kom med och som jag saknar är den politiska aspekten. Alla de intervjuade pratar om politik som ett styrmedel. Tyvärr har jag inte haft tid att träffa och intervjua någon politiker och eftersom tjänstemannaperspektivet representeras på de tre olika nationella administrationsnivåerna (kommunen, länet och staten) ville jag antingen ta med politiken på alla tre motsvarande nivåer eller inte alls. De perspektiv som här presenteras är därför främst tjänstemanna-perspektivet med undantag för Bengt Eriksson som representerar både intresseorganisationen LRF och den enskilde jordbrukaren.

Analys

Intervjuerna berörde många av de frågeställningar som nämns i inledningen och väckte även nya. I kapitlet Diskussion: 4 framåtsyftande perspektiv

Historiska översikter

Från jordbrukssamhälle till industrisamhälle

Efter inlandsisens tillbakadragande täcktes det skånska landskapet av lövskog. För 6000 år sedan började människor i stenålderskulturer att röja skogen för jordbruk och boskapsskötsel.

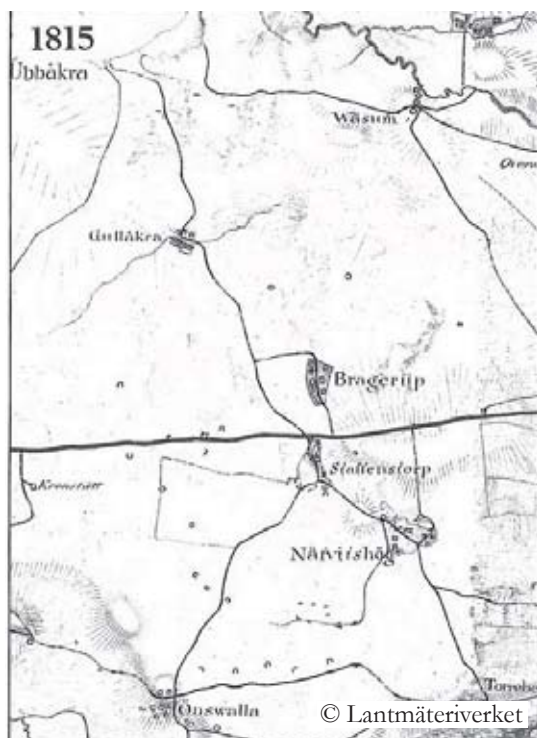
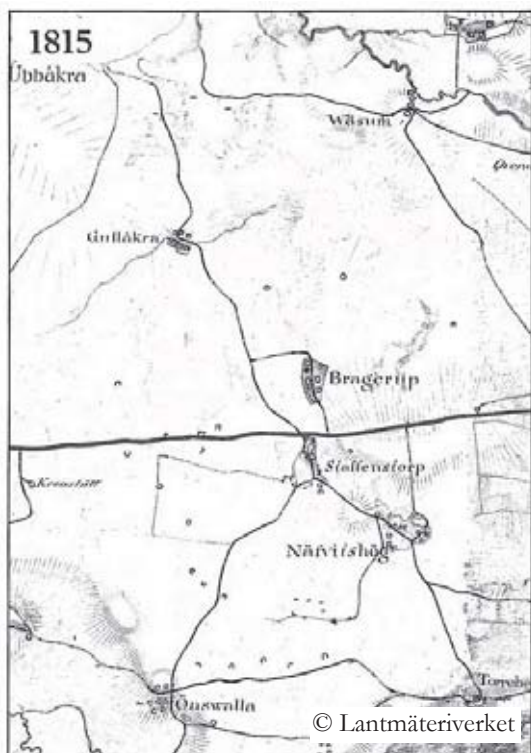
Under bronsåldern som varade fram till 500 f Kr var landskapet till stora delar öppet och brukat. Det syns tydligt på de gravhögar från tidsperioden som anlades uppe på höjdryggar med bra sikt ut över landskapet. Ofta har man från en hög sikt till en annan så att de ligger sammanbundna i landskapet med siktstråk emellan varandra. Under denna tidsepok bildades de första större vandrande bybildningarna. Det svedjebruk som nyttjades utarmade jorden och tvingade byborna att efter en tid att flytta och odla upp ny mark.

Införandet av treskiftet i slutet av järnåldern med första året vårsådd, andra året höstsådd och tredje året träda, möjliggjorde de fasta byarna. Bebyggelsen samlades i byarna och intill byn anlades åkermarken. Till varje gård hörde egna tegar och ängar. Odlingsmarken och bebyggelsen utgjorde inägo- marken – inmarken – och utanför den fanns utägo-

marken – utmarken som till största del utgjordes av hagmarker. Under samma period hårdnade klimatet och vintrarna blev kallare, vilket innebar att djuren behövde stallas vintertid. Den gödsel som tidigare hade spritts naturligt ute på markerna samlades nu i byarna vintertid. För att en åker ska vara produktiv över tid behöver den gödslas och då djuren stallades kunde man sprida det gödsel man fick under stallningen över åkrarna. På så sätt knöts åkerarealen till antalet djur som var jordbruk kunde hålla. Ängs- marken gav djuren mat vintertid och för en hektar produktiv åkerjord krävdes runt fem hektar ängs- mark. Talesättet *äng är åkers moder* anspelar på det förhållandet. Djurhållning var en förutsättning för jordbruket - en förutsättning som inte skulle brytas förrän konstgödslets intåg i jordbruket nästan tusen år senare.

Runt år 1000 kristnades befolkningen i öresundsregionen och kyrkor uppfördes på den högsta punkten i de då bofasta byarna. De första kyrkorna var byggda i trä för att efterhand ersättas av stenkyrkor när konsten att bygga i sten spreds sig. Sockenstrukturen från tidig medeltid är synlig än idag i

Efter andra världskriget exploderar den svenska tätortsbebyggelsen. Staffanstorps tätort visar hur bebyggelsen, här främst villabebyggelse i form av villabebyggelse har expanderat kraftigt sen 1950-talet. 1815 fanns endast mindre bondbyar i området. 1915 hade Staffanstorps tack vare järnvägen fått sin första industri i form av Sockerbolaget och ett lite samhälle hade vuxit fram i järnvägskenuten. 1985 var Staffanstorps ett större villasamhälle som 2004 växt ytterligare och fått en förbifart i form av väg 11 söder om samhället som skulle minska genomfartstrafiken inne i tätorten. (Kartor från Lantmäteriet och ortofoton från Staffanstorps kommun.)

öresundsregionens odlingslandskap, på samma sätt som gravhögar från bronsåldern finns det ofta sikt kyrkbacken till nästa sockenkyrka. I de bördigaste delarna av landskapet är ofta flertalet kyrkor synliga samtidigt.

Från medeltiden och fram till slutet av 1700-talet var det skånska jordbruket i stort sett oförändrat. Större delen av befolkningen bodde på landsbygden medan städerna var små med endast några tusen eller färre invånare. Men en ökande befolkningstillväxt under perioden ledde till en långsam förskjutning mot ökad spannmålsproduktion på bekostnad av djurhållningen. Den minskade djurproduktionen innebar i längden att förhållandet mellan åker och äng rubbades och att åkerjordarna utarmades. I byarna som hade legat på samma ställe i nästan tusen år var tegarna små och långsmala efter att skiftats i många olika arvslotter under århundraden. Jordbruket stod inför en kris med utarmade jordar, ett ineffektivt jordbruk och en växande befolkning.

Jordbruksreformerna och den industriella revolutionen

Från sent 1700-tal och framåt genomgick det medeltida brukningsättet stora och revolutionerande förändringar. Den första större jordbruksreformen i Sverige var storskiftet där gårdarnas små åkerteigar slogs till större sammanhängande enheter, följt av enskiftet där var gårds mark slogs samman till en sammanhängande enhet och då byarna många gånger splittrades för att var gård skulle kunna ligga i anslutning till de egna ägora. Rutger Macklean nämns ofta som den store föregångaren till enskiftet i Sverige. 1782 ärvde han godset Svaneholms slott med tillhörande marker och fyra byar. De kommande åren genomförde han ett stort enskifte och flyttade ut en stor del av gårdarna som förr låg i byarna så att alla gårdar fick sammanhängande marker i anslutning till sina gårdar. På 25 år fördubblades befolkningen under godset och en stor del av den skånska landsbygden följde efter.

Beslutet om det laga skiftet fattades år 1827 och innebar att alla byar och gårdar skulle i Sverige skiftas. Det räckte med att en gård i byn begärde skifte för att lagen skulle genomföras. Lagen som

avskaffades 1928 syftade till att slutligen genomföra den stora skiftesreformen inom den större delen av det svenska jordbruket. Under 18- och 1900-talet ändrades även brukningsättet radikalt. Uppfinningar som harvar och slättermaskiner förenklade och effektiviserade arbetet. Växelbruk där man skiftade gröda på åkrarna från år till år minskade utarmningen av jorden och risken för missväxt till följd av växtsjukdomar. Stora områden av mark som tidigare varit för fuktiga för att bruka kunde genom utdikning och upprätning av vattendrag omvandlas till ny och bördig åkermark.

Det nya jordbruket kunde producera mer med hjälp av mindre arbetskraft. Befolkningen växte kraftigt och en stor del av landsbygdsbefolkningen blev utan försörjning. Det stora överskottet på billig arbetskraft gjorde den industriella revolutionen möjlig. Arbetslösa från landsbygden sökte sig till städerna och blev arbetare i de fabriker som började växa fram i Sverige under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Nya uppfinningar som stålet och ångmaskinen gjorde storskaliga produktionsätt möjliga.

Stadsmänniskan och den fysiska planeringen

Från andra världskriget och framåt gick utvecklingen till ett urbant samhälle snabbt. Den svenska industrin klarade sig i stort sett oskadad genom kriget och hade under efterkrigstiden ett försprång jämfört med många andra länder.

Idag bor mindre än 13 % av den svenska befolkningen utanför vad SCB definierar som småorter och tätorter (SCB 2005) och ännu färre är sysselsatta inom rurala näringar. Den snabba omvandlingen från jordbrukarsamhälle till industrisamhälle innebar en kraftig utbyggnad av städerna och tätorterna.

Genom industrialiseringen kunde hem och arbete skiljas åt på ett sätt som inte varit möjligt i bondesamhället där man levde, arbetade och umgicks på gårdarna och i byarna. Arbetet i staden var knutet till fasta klockslag på ett sätt som skiljde sig från jordbrukssamhället som styrdes av årstidernas förutsättningar.

Genom industrialiseringen uppstod fritiden som

var den tid som varken ägnades åt sömn eller arbete utan var tid som arbetaren själv kunde förfoga över.

I jordbruksamhället producerade man i första hand för de egna behoven och bytte till sig det man inte själv kunde producera. Industrisamhället betalade arbetarna i pengar och ledde till att arbetaren istället för att själv producera efter sitt eget behov betalade för mat och logi i pengar.

Den starka inflyttningen gjorde att städerna växte kraftigt och stora kåkstäder växte fram i dess utkanter. Befolkningsexplosionen i städerna ledde till misär i form av dåligt underhållna hus och mörka och fuktiga bostäder. Brandrisken var stor och en stor del av städerna som ofta bestod av trähus brann ner. Dödligheten i städerna var så stor att befolkningen hade minskat om det inte hade varit för den kraftiga inflyttningen från av fattiga landsbygdsbor som var villiga att pröva lyckan i industrin.

Jordbrukslandskapet och jordbrukspolitiken idag

Det skånska jordbrukslandskapet är idag ett i många hänseenden industrialiserat landskap. Jordbruken är inte längre självhushållande familjeenheter utan i de flesta fall företag som ska ge avkastning till ägarna och lön till de anställda. Dagens skånska jordbrukare köper större delen av sin matkasse på ICA eller Hemköp, precis som tätortsborna. Stora delar av jordbruket är effektiviserat till stora enheter som på sikt troligen kommer att slås samman till ännu större enheter för att kunna konkurrera på en avreglerad marknad.

Det finns en politisk tanke om att EU:s stora jordbruksstöd på sikt ska avvecklas. Billiga jordbruksprodukter från omvärlden kommer då att öka konkurrensen på den europeiska marknaden för jordbruksprodukter. Avreglerandet av det produktionsinriktade jordbruksstödet ska minska snedvridningen av konkurrensen på den globala marknaden och underlätta för jordbruk i den tredje världen att konkurrera med västvärldens jordbruk. Det kommer att innebära att jordbruksstödet till produktionen i form av statligt eller överstatliga bidragspengar

kommer att försvinna. Samtidigt diskuteras om hur bönder och andra markägare ska få pengar för att förvalta kultur- och naturlandskapet så att t ex inte ängs- och hagmarker växer igen.

Nu och då - en reflektion

Under större delen av den tid som det skånska landskapet varit brukat har större delen av befolkningen levt direkt av jordbruket. Rationaliseringen av jordbruket och industrins framväxt förändrade samhället i grunden och gjorde att en majoritet av befolkningen inte var i direkt kontakt med produktionen

Jordbrukslandskapet har aldrig varit statiskt utan har kontinuerligt ändrat sig. Rationaliseringen av jordbruket som i förlängningen är en industrialisering av landskapet bröt den tidigare så viktiga balansen mellan djurhållning och åkerproduktion. Jordbruken är idag ofta specialiserade på antingen djurhållning eller odling, en stor del av de jordbruksprodukter som konsumeras i Sverige importeras utifrån. Befolkningen är således inte beroende av det lokala jordbrukets avkastning.

Industrialismen gav upphov till fritiden och ökade individens möjlighet att styra över sitt eget liv. Möjligheterna till olika val har troligen aldrig varit större. Samtidigt har dagens livsstil lett till en ny syn på landskapet som inte främst ett landskap som ska föda befolkningen och ge avkastning och välstånd. Industrialismen är på väg in i en informations- och upplevelseålder där landskapet många gånger värderas efter individens behov och möjlighet att nyttja det. Om det tidigare var produktionen som var det som stod i fokus för individen är det idag landskapet i sig som utgör det stora värdet. Detta har stor betydelse för samhället värdesätter jordbrukslandskapet och väljer att nyttja det ur ett samhällsperspektiv.

Landskapsplanering genom jordbrukspolitik

Anders Larsson har skrivit doktorsavhandlingen *Landskapsplanering genom jordbrukspolitik*. Avhandlingen avser att undersöka vilken påverkan den svenska, och idag även europeiska, jordbrukspolitik har på det fysiska landskapet. Han menar att andskapet ses ofta som en produkt av den fysiska planeringen men i avhandlingen kopplar Larsson landsbygdens fysiska utformning till jordbrukspolitik, som är en faktor som sällan beaktas i den kommunala planeringen (Larsson 2004).

Landskapsplanering genom jordbrukspolitik

Anders Larsson skriver i sin avhandling om hur EU:s omarbetade jordbrukspolitik kan påverka jordbrukslandskapet. Han menar att innan kommunlagen från 1948 var kommunernas funktion att vara samordnare mellan olika gemensamma intressen. I och med den nya kommunlagen övergick gemensamhetsprincipen i en allmänintresseprincip. Kommunernas befogenheter ökade i och med den nya lagstiftningen men det innebar även att makten kom längre från medborgarna och att andelen kunskap om hur man påverkar och överklagar minskade. Dagens planering och de verktyg som utvecklats

genom den är utarbetad för att behandla tätorten och tätorten problem. Landsbygden har i detta sammanhang relaterats mot tätorten som det som inte är tätort och dagens planeringstradition inte har de rätta verktygen att hantera landsbygden (Larsson, 2004).

När det talas om fysisk planering är det ofta främst på den kommunala planeringen som åsyftas och inte den politiska styrningen av jordbruket även om den får stora konsekvenser för det fysiska landskapet.

Under rubriken *Jordbrukspolitiska grundförutsättningar* beskriver Larsson den jordbrukspolitiska historien. Även om bönder ofta under historiens gång har kunnat disponera sin jord själva har de alltid varit beroende av ett större sammanhang och att ta hänsyn till fler än den egna enheten. Omgivningen har alltid varit beroende av ett fungerande jordbruk och av möjligheten att styra över det. Industrialiseringsprocessen var inget undantag, snarare ökade behovet av styrning för att kunna frigöra arbetskraft till andra sektorer (Larsson, 2004).

”Sambället/staten var helt enkelt tvungna att säkerställa en mer effektiv livsmedelsförsörjning för att den pågående samhällsomvandlingen skulle kunna fullföljas.” (Larsson, 2004, s. 21)

Skiftesreformerna under 1700- och 1800-talet var således ett sätt för staten att trygga försörjningen av livsmedel och öka jordbruksproduktionen, genom att fler människor kunde frigöras från jordbrukssektorn. I början var skiftesreformerna för det mesta frivilliga även om staten lobbade starkt för dem och betonade fördelarna för den enskilde brukaren. Efter ett tag kom bestämmelser om att det räckte att en jordbrukare i byn ville genomföra skifte för att staten skulle skifta hela byn. Att byarna sprängdes i och med skiftesreformerna var inte alltid en fråga om att effektivisera jordbruket även om det motiverades så. I och med att byarna försvann försvårades sammanhållningen mellan bönderna och staten – myndigheterna – kunde bättre och lättare styra jordbruket och jordbrukspolitiken. Utan byarna blev politiken ofta en fråga mellan staten och den enskilde bonden än som förr mellan överheten och byalaget.

”... flera olika regionala och lokala beslutsnivåer fick ge vika för en centralt samordnande myndighet, dvs. staten.” (Larsson, 2004, s. 22).

Jordbruket har i Sverige och i stora delar av EU-området de senaste tvåhundra åren präglats av en politisk styrning som minskat böndernas självstyre och vad som kallas en fri marknad.

Idag när behovet av lokala marknader har minskat och behovet av regionala ökat behövs de mål som den nuvarande politiken försöker åstadkomma omformuleras och en ny politik utformas. Det landskap och den naturmiljö som skapats av rådande politik har fört med sig oönskade konsekvenser för miljön vilket även en ny politik måste ta hänsyn till.

”Avvägningen mellan allmänna och enskilda intressen kan alltså sägas vara något av en ’röd tråd’ genom den här avhandlingen.”, skriver Larsson (Larsson, 2004, s. 23).

Hur brandbekämpning blev Plan- och bygglag

Behovet av att reglera bebyggelsen är lika gammal som de första städerna. Vem äger rätten att bygga, förändra och förhindra.

De första stadsregleringarna

Den äldsta svenska stadslagen är Bjärkörätten från 1280-talet. Troligen gällde den först för Birka men senare även för städer som Sigtuna, Nyköping och Stockholm. De kaotiska och till synes oplanerade medeltidsstäderna lydde under fasta bestämmelser om gatornas minsta bredd och hur nära grannen nya hus fick uppföras. I likhet med andra landskapslagar var pyromani belagt med dödsstraff.

Äldre tiders svenska trästäder var ofta brandhärjade. Torra och lättantändliga träbyggnader längs trånga gator gjorde att bränder snabbt kunde sprida sig från byggnad till byggnad och ödelägga stadsdelar och hela städer. Mellan åren 1297 och 1697 brann Stockholm inte mindre än 14 gånger. I de nerbrunna städerna byggdes ofta nya upp efter mer brandsäkra principer. De ständiga bränder drev stadsplaneringens utveckling framåt och erfarenheten av bränderna gav efter tid bredare gator, större avstånd mellan

husen, trädplanteringar och brandväggar.

Magnus Erikssons stadslag från 1357 beskriver exempelvis hur den skall bestraffas som välter ut någon annans vattentunna - trettonhundralets brandsläckare.

§ 9. Den som med vilja slår omkull tunnan full med vatten utanför någons gård, om natten eller om dagen, och blir förvunnen därtill med två män, böte tolv marker till treskifte: till målsäganden, konungen och staden. Finnas ej vittnen och tillvitas det dock honom, värje han sig med sex mäns ed, att det ej var hans gärning.

Nils Ahlberg skriver i sin doktorsavhandlingen *Stadsgrundningar och planförändringar - Svensk stadsplanering 1521–1721* att det går att peka ut två typer av motiv som bakgrund till den omfattande stadsplaneverksamheten under perioden som hans avhandling behandlar (Ahlberg 2005).

”Det är dels funktionellt betingade motiv, dels estetiskt-representativa motiv. Till de faktorer som spelade in för stadsförnyelsen kommer också situationen när man ställdes inför

återuppbyggande efter stadsbränder och krigshärjningar.” (Ahlberg, 2005, s. 223).

Ahlberg menar att stadsmakten har haft intresse att ordna staden efter estetiska och praktiska syften. Eftervärlden vill gärna skilja på dem men samtidigt gjorde ingen distinktion mellan de två intressena. Den estetiska utformningen med raka och breda gator var i hög grad styrd av funktionella och ekonomiska intressen. Samtidigt som den välordnade staden hade praktiska syften ansågs den även äga skönhet och stora estetiska värden. (Ahlberg, 2005)

De regelbundna stadsbränderna utvecklade och drev på regleringen av städerna och var även en förutsättning för möjligheten till de mer omfattande förändringarna som genomfördes (även om många omfattande stadsregleringar genomfördes i städer som inte brandhärjats). (Ahlberg, 2005)

Industrialiseringen

Kell Åström menar i boken *Stadsplanering i Sverige* att den första egentliga stadsbyggnadslagstiftningen i Sverige kom först med 1874 års byggnadsstadga. Stadsplaner hade förekommit tidigare men det hade inte funnits någon generell bestämmelse om förbud att bygga i strid med dessa. (Åström, 1993)

Industrialiseringen kom ur ett europeiskt perspektiv sent till Sverige och de svenska städerna var vid 1800-talets början förhållandevis små med endast blygsamma befolkningsökningar. Den starka urbaniseringen som industrialiseringen förde med sig visade snart att en stark reglering av städerna var den enda lösningen för att genomföra tvingande bestämmelser. Den nationella byggnadsstadgan blev ett instrument för att styra stadsbyggandet med hänsyn till brandsäkerhet och hygien.

1931 ersattes 1874 års byggnadsstadga och en 1907 utfärdad stadsplanlag av en ny stadsplane- och byggnadslag som utökade kommunernas möjlighet att genomföra fastställda planer och att reglera bebyggelsen på landsbygden. Stomplaner, en föregångare till dagens översiktsplaner skulle säkerställa framtida bebyggelse utanför områden som var fastställda genom stadsplaner. Den nya lagen ändrade

inte på markägares rätt att bebygga mark som inte var planlagd varpå tät bebyggelse växte fram utanför stadsplanerna. För att hindra oreglerad bebyggelse från att växa fram i städernas utkanter och bilda slumområden (som Kirseberg i dåvarande Malmö) planlades ofta stora områden utanför städerna med följden att de fastlagda planerna ofta var otidsenliga vid det skede då marken skulle bebyggas. (Åström, 1993)

För att skilja på översiktlig planering och detaljplanering kom 1947 en ny stadsplanlag och byggnadsstadga som ersatte de tidigare. Den nya byggnadslagen skilde på detaljplanering och översiktlig planering och den fria tätbebyggelserätten avskaffades. Enligt den nya bestämmelsen fick tätbebyggelse endast förekomma där den från allmän synpunkt var lämplig. Utomplansbestämmelser för glesbygdsområden kunde utfärdas som innehöll generella byggnadsföreskrifter samt krav på byggnadslov för nybebyggelse. (Åström, 1993)

Folkemsbygget och PBL

Under Folkhemsbygget och rekordåren under 50-, 60- och 70-talen kom flera ändringar i lagstiftningen inom plan- och byggområdet. Den största förändringen kom dock 1987 med Plan- och bygglagen (PBL) och naturresurslagen (NRL) och innebar en decentralisering av beslutsfattandet inom planläggning. Tidigare behövde stadsplaner fastställas på statlig nivå men i och med den nya lagen vann kommunernas planer laga kraft efter antagande av kommunfullmäktige. (Åström, 1993)

Staten kan fortfarande via länsstyrelserna överpröva planer om riksintressena inte tillgodosågs, om hälsa och säkerhet inte beaktas eller om det finns brister i den mellankommunala samordningen. Plan- och bygglagen innehåller nu tre sorters planer: översiktsplan (ÖP), detaljplan (DP) och områdesbestämmelser (OB). Översiktsplanen ska omfatta hela kommunen och ange hur kommunens mark och vatten ska användas och blir efter antagande ett politiskt styrdokument. Detaljplaner ska juridiskt reglera hur mark får användas och bebyggas och omfattar oftast bara en begränsad del av kommunerna. Områdesbestämmelser är en regleringsform som kan

antas för begränsade områden utanför detaljplanerad mark för att tillgodose behovet av styrning av bebyggelse på landsbygden.

PBL - en reflektion ur ett landsbygdsperspektiv

Den nuvarande planlagstiftningen PBL har således växt fram av ett behov av att styra bebyggelsen ur ett hälso- och säkerhetsperspektiv. Det är i de äldsta städerna som regleringen har tagit sin första form och har sedan under århundraden i takt med en allt starkare stadsmakt tagit en allt mer omfattande och strukturerad form. Den ökande befolkningen

och de tekniska framstegen har gjort att städerna och tätorterna har kunnat växa sig allt större och att möjligheten att påverka omlandet har ökat. Den lagstiftning som ursprungligen har utformats till att hantera bebyggelse och de problem och möjligheter den ger omfattar nu även landskapet utanför tätorten. Här i uppstår ett vakuum. Lagstiftningen har uppkommit för att hantera bebyggelse men ska även ta ett övergripande kommunalt perspektiv. PBL är tänkt att hantera var och hur man får bygga. Följden blir att landsbygden ur ett PBL-perspektiv ofta ses som de områden som ännu inte är bebyggda.

Den svenska allemansrätten

Frihet under ansvar

På Naturvårdsverkets hemsida går att läsa:

Välkommen i naturen

I Sverige har alla rätt att vara i naturen. Vi kallar det allemansrätten.

Allemansrätten är en förmån som inte finns i många andra länder. Man kan också se den som en stor frihet. Men vår frihet får inte bli till ofrihet för andra. Allemansrätten kräver ansvar och gott omdöme. Vi får inte skada natur och djurliv, och vi måste visa hänsyn mot markägare och mot andra människor ute i naturen. (Naturvårdsverket, 2008)

Allemansrättens innebörd

Den svenska allemansrätten ger var och rätt till att vistas och färdas i mark och skog vilket även inkluderar privatägd mark. Enlig allemansrätten får markägare acceptera att andra människor tillfälligt vistas på deras mark förutsatt att ingen ekonomisk skada åsakas eller att hemfridens överträdes. Enligt naturvårdsverket är allemansrätten i ett internationellt sammanhang en unik företeelse som finns

i Sverige, Norge, Finland och till begränsad del i Skottland.

Sedan 1994 är allemansrätten inskriven i grundlagen under Regeringsformens kapitel om grundläggande fri- och rättigheter. Där står att ”*Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten*”. I sig är inte allemansrätten inte en lag men innehållet i den som den beskrivs av naturvårdsverket stöds av andra lagar som sätter gränser för vad som är tillåtet. Som exempel är det Miljöbalkens 2§ 7 kap som beskriver de allmänna hänsynsregler som gäller för allemansrätten. Att bryta mot de lagar och förordningar som omger allemansrätten är straffbart och det är upp till var och en som utnyttjar allemansrätten att ha reda på vad som gäller.

Allemansrättens begränsningar kan beskrivas som frihet under ansvar eller som det står på Naturvårdsverkets hemsida: *inte störa - inte förstöra*. Hänsyn och varsamhet måste tas till natur och djurliv och mot markägare och mot andra människor i naturen.

Historisk bakgrund

Sverige är och har historiskt varit ett glesbefolkat land, befolkat till stor del av självägande bönder. Naturvårdsverket menar att för att kunna resa genom landet och tillryggalägga stora avstånd var resenärerna tvungna att färdas och vistas på andras ägor. Under medeltiden var det tillåtet att plocka ena handsken full av hasselnötter för färdkost på annans mark. Texten på hemsidan menar att sedvänjor som den möjligen kan ha haft betydelse för delar av vår nuvarande allemansrätt. (Naturvårdsverket, 2008)

Som begrep etablerades ordet allemansrätt i början på 1940-talet i samband med 1940-års Fritidsutredning som föreslog åtgärder för att den urbana befolkningen skulle få möjlighet att komma ut i naturen. En sund själ i en sund kropp var ett motto i tiden och det växande friluftslivet ökade motsättningarna mellan markägare och allmänhet.

Dagens allemansrätt gäller för privatpersoner så väl som för organisationer. Men för organiserad vinstdriven verksamhet finns begränsningar för hur en annans mark kan utnyttjas i kommersiella syften.

Inte glasklar

Allemansrätten står inte klart beskriven någonstans. Konflikter uppstår lätt kring allemansrättens utövning då meningarna ofta går isär om hur stora rättigheter har och vad markägare har rätt att göra för att förhindra intrång. Bertil Bengtsson skriver i boken *Allemansrätten – Vad säger lagen?* om att juridiska bedömningar som rör allemansrätten sällan är klara och rättsfrågor som rör den blir ofta omstridda och outredda. (Bengtsson, 2004)

”Det är mycket sällan som någon anser det värt besväret att dra dessa frågor inför rätta.” (Bengtsson, 2004)

Den otydliga lagstiftningen gör det svårt att gissa vilken bedömning en domstol skulle göra i en fråga som rör allemansrätten. Bengtsson menar att mer klara besked är svåra att få utan tydligare lagstiftning och att en sådan, som finns i Norge, troligen kommer att dröja i Sverige. (Bengtsson, 2004)

Allemansrätten är ursprungligen tänkt att skydda enskilda personers rätt att röra sig ute i skog och mark. När friluftsliv bedrivs kommersiellt eller organiserat i grupp kan skador uppstå på markägares mark trots att varje enskild person håller sig inom bestämmelserna. Markägare kan idag ha rätt till skadestånd av t ex researrangörer om ägorna skadas. Att få ersättning för skador som uppstår av intensivt utnyttjande av ägor där besökare håller sig inom ramen för vad som är tillåtet är svårt.

Reflektioner kring allemansrättens betydelse

Otydligheterna kring allemansrätten är en nackdel för markägare och kan påverka deras vilja att göra sin mark tillgänglig ur ett allemansrättsligt perspektiv. Detta är ur allmänhetens synvinkel negativt då allemansrätten endast skyddar tillgängligheten till befintlig mark men inte att allemansrättslig mark finns där behoven är stora. I Skåne kan det betyda att markägare inte gör odlingsmark tillgänglig för allmänheten i form av naturområden på grund av risken för slitage och skadegörelse. Dels på grund av risken att stå utan ersättning men även för det omak som det kan innebära att ha främmande människor som rör sig på ens mark.

Sammanfattning av intervjuer

Tillgänglighet via beträder

Möte med Gösta Regnéll
4 dec 2007
Länsstyrelsen Malmö

Gösta Regnéll är tjänsteman på länsstyrelsen i Skåne län. I grunden är han utbildad växtekolog och jobbar idag främst med vatten- och våtmarksfrågor i Skåne län. Tidigare har han i flera år jobbat med grönstrukturfrågor och är en känd förespråkare för beträder i åkerlandskapet.

Tillgängligheten till landskapet

Regnéll ser bristen på allemansrättslig mark i Öresundsregionen som en viktig fråga och menar att det faktum att allemansrätten finns gör att bristen på tillgänglig mark i jordbrukslandskapet inte uppmärksammas. På grund av lagstiftningen antas det att tillgängligheten finns, men i åkerlandskapet är den starkt begränsad, om inte obefintlig. Det grundläggande problemet för tillgängligheten till gröna ytor i Öresundsregionen är att naturen inte finns där människorna bor.

En kommunal fråga

Regnéll menar att hur tillgänglighetsfrågan ska lösas är först och främst en kommunal fråga. Det är ett problem att den kommunala planeringen styrs av PBL (Plan- och Bygglagen) som främst är ett instru-

ment för att hantera den fysiska miljön i tätorten. Park- och grönområden i tätorten fyller ett behov för tätortsborna, men för de som bor i kantzonen eller utanför tätorterna har PBL brister för hur man ska hantera tillgängligheten till gröna ytor. Här kan beträder kan fylla ett stort behov.

Beträder

Det finns idag en medvetenhet bland många av de skånska kommunerna om bristen på tillgänglig mark och att beträder kan vara ett sätt att öka tillgängligheten. Genom anspråkslöst utformade beträder i en sådan mängd att trycket på dem inte blir för hårt kan tillgången till allemansrättslig mark förbättras utan konflikter med markägare. För att ett system med beträder ska fungera krävs en dialog mellan kommunerna och markägarna. Idag förs dialog mellan kommun och markägare ofta först när en konflikt redan har uppstått t ex när kommunens tätorter behöver expandera och man riktar blickarna mot intilliggande marker.

För att markägare ska upplåta mark till beträder behövs någon form av incitament. Idag får många

Bild på nästa sida: Beträda på familjens Björkmans mark utanför Staffanstorp.

markägare ingen hjälp med den nedskräpning som det ofta innebär när marken är tillgänglig för allmänheten. Det finns bestämmelser som anger att om privat mark används som allmän platsmark kan kommunen gå in och se till att platsen städas enligt lagen om gaturenhållning och skyltning. Till exempel kan kommunen då ersätta markägaren för att själva håller rent på sin egen mark.

Regnéll kom först i kontakt med fonomenet beträdor genom familjen Björkman i Straffanstorps kommun. Deras beträdor i anslutning till orten Staffanstorp och Kolböra mosse var de första som Regnéll hörde talas om och besökte. Fortfarande använder han deras beträdor som exempel på hur ett system av beträdor kan utformas.

Dit har jag flera gånger tagit med politiker och tjänstemän i olika sammanhang för att de själva ska få uppleva vad en beträda är och vilka möjligheter det öppnar för hur man kan röra sig i landskapet. Det är en sak att prata om det, även om det kan vara nog så övertygande, men att se det på plats är en helt annan sak.

Björkmans beträda finansieras idag av kommunen, men har sitt ursprung genom EU:s bidragssystem för att lägga mark i träda. Det finns senare exempel på beträdor men i de fallen har det varit kommunerna som har tagit initiativet, vilket numera är svårt för en markägare.

Beträdor är rörelsestråk i större grad än de är vistelsestråk. Platser för vistelse, som lägerplatser längs kanotleder kan finansieras på liknande sätt som beträdorna, genom att ersättning utgår från kommunerna till de enskilda markägarna. Genom att utformas som rörelsestråk kan beträdorna fylla ett viktigt tomrum som finns i Öresundsregionens tätortsbebyggelse. Regnéll menar att det tidigare fanns markvägar överallt i landskapet och att gamla kartor över landskapet visar ett välutvecklat nät av vägar och stigar att ta sig runt på. Idag finns endast rester av de gamla vägnäten kvar. Dagens cykelvägar i landskapet ofta är ritade i bilens perspektiv med alldeles förstora avstånd för en behaglig promenad på en kilometer. Det innebär att man ofta tvingas att sätta i en bil för att ta sig till rekreativmiljöer.

Populära miljöer som Skrylle och Torup ligger utanför städerna och många som åker dit skulle gärna motionera närmare hemmet. Det skulle, menar han, vara en stor miljövinna om man kunde skapa tätortsnära rekreativmiljöer där man kan gå en slinga på en kilometer, eller en längre sträcka när man känner för det.

Brukarkonflikter och finansiering

Regnéll menar att vissa trafikslag bör separeras, som t ex ryttare och gående, men att det finns exempel på hur olika verksamheter kan samsas. På familjen Björkmans beträda en överenskommelse mellan markägaren och en närliggande ridanläggning. Det fungerar eftersom det bara finns en ridanläggningen som rider där och på så sätt kan man följa hur ridningen påverkar marken. När markägaren vet vem det är som använder marken kan denne även föra dialog med brukaren och säga när ett uppehåll behövs för att marken ska kunna återhämta sig. Exemplet visar tydligt vikten av en fungerande dialog mellan markägare och brukare. Även om en ridskola inte får rida på någon annans mark (kommersiellt eller organiserat friluftsliv berörs inte av allemansrätten) så att det uppstår en skada, är det inte roligt för markägaren att behöva driva en process för att få ekonomisk ersättning. Att anmäla ridskolan till myndigheterna hjälper knappast. För organiserad friluftsvksamhet måste man visserligen ha samråd med länsstyrelsen, enligt miljöbalken. Men miljöbalken ”ser” inte skaderisken ur markägarens perspektiv, utan ger endast stöd för ett ingripande om naturvärdena skadas.

Som tjänsteman på länsstyrelsen har han stor erfarenhet av brukarkonflikter. Under somrarna brukar många markägare höra av sig om slitage på sina marker. De kan röra nedskräpning eller att trädplanteringar har ridits ner.

”Jag brukar säga att det tyvärr är sådant som man får ta. Bor man inne i staden kan man råka ut för att någon slår in en fönsterruta. Visst är det jobbigt, men det är inte mycket vi kan göra då vi har ett ansvar att bevaka allmänhetens intresse mot markägaren men inte det motsatta.”

Olika finansieringssystem har sina för- och nackde-

lar. Den viktigaste aspekten är ett system som kan fungera långsiktigt och Regnéll framhåller Skåneleden som ett bra exempel. Samtidigt går Skåneleden inte att översätta rakt av då den främst berör mark som redan är tillgänglig för allmänheten genom allemansrätten.

Besöksfrekvensen på Skåneleden är långa sträcker även mindre än vad en led i anslutning till de större tätorterna skulle få och har på så sätt även mindre nedskräpning och skadegörelse än vad tätortsnära rekreation vanligen utsetts för. Det är därför en viktig uppgift att informera markägarna om de rättigheter de har och här har kommunerna ett stort ansvar. Problemet för markägaren är att det ofta svårt för dem att visa vem som har gjort fel och det är tveksam till om någon markägare har orkat pröva sin sak och fått rätt i ett sådant fall under modern tid.

Jordbrukspolitiken

Regnéll menar att en hel del av regionstöden har redan gått från att stödja produktionen inom jordbruket till att stödja naturvård. I en förlängningen av det tankesättet skulle bättre tillgång till natur mycket väl kunna bli ett miljöstöd i framtiden.

Den senaste tidens ökande världsmarknadspriser på jordbruksprodukter har minskat andelen mark i träda. Samtidigt är priset på jordbruksprodukter något som fluktuerar över åren. EU subventionering av medlemsstaternas jordbruk har försvårat produktionen i andra länder. Men om efterfrågan på jordbruksprodukter ökar kan försäljningen från fattigare länder öka, en faktor som kan påverka världsmarknadspriserna nedåt. Så även om befolkningen

i världen ökar så har produktionen hållits tillbaka i många länder, vilket även gäller inom EU. En del av efterfrågan beror på att man vill köra bil på etanol, men med bättre vägnät i tätortsmiljöerna kan man minska behovet att bilkörning. Det svåra är att få pengaströmmarna att fungera, för det är inte den enskilde som kan ändra samhället. Regnéll menar att det allmänna måste gå in och ta sitt ansvar.

Landsbygdsutveckling är ju en fråga som kommer allt mer och det finns många potentiella affärsmöjligheter. Det är inte alltid den som sitter på marken som är intresserad av nya affärsmöjligheter utan istället många gånger kämpar som ett djur för att få den ordinarie verksamheten att gå runt. De som sitter på stora arealer har ofta nog att göra medan de runt om som har mindre marker ser sig om efter ett sätt att kunna bredda sin verksamhet och hitta nya inkomstkällor. Affärsmässigheten för markägarna måste få finnas om tillgängligheten till landsbygden ska öka. Det måste vara en win-win-situation för alla. Genom frivillighet får alla parter glädje av varandra.

Sammanfattning

- Bristen på allemansrättslig mark där folk bor är en viktig fråga...
- ...och det är främst en kommunal fråga
- Beträder är en lösning som kan hjälpa till att öka tillgängligheten till landskapet.
- För att öka förekomsten av beträder och annan tillgänglig mark för allmänheten behövs bättre dialog mellan markägare, kommuner och brukare.
- Det måste finnas incitament för markägarna att upplåta mark.

En grön struktur i Skåne

Intervju med Charlotte Lindström
10 december 2007
Helsingborg

Charlotte Lindström har varit projektledare för Regions Skånes rapport *Strategi för en grön struktur i Skåne* som gavs ut 2004. Lindström är utbildad landskapsarkitekt och har tidigare jobbat med planering i bl a Lunds kommun.

Tillgängligheten till landskapet

Tillgången till allemansrättslig mark är inte självklar i det öppna slättlandskapet. Efter att ha varit bosatt i både Malmö och Lund menar Lindström att hon har upplevt hur viktigt det är att kunna röra sig ute i landskapet. En av anledningarna till att *Strategi för en grön struktur i Skåne* ser ut som den gör är tillgänglighetsaspekten. Genom att jobba mycket med att tillvarata stråken i landskapet - ådalar, gränser och felande länkar – kan rörelse till fots underlättas. Lindström menar att vi inte har råd att planera för områden med enskilda egenskaper, istället måste olika funktioner, som t ex rekreation och biologisk mångfald, sammanfalla.

Brokarkonflikter och missförstånd

I arbetet med att öka tillgängligheten i det öppna landskapet måste hänsyn tas till både markägare och

brukare då det ofta uppstår kulturkrockar i odlingslandskapet. Det ska till avtal med markägare och besökare måste kanaliseras dit de är önskade. Arbetet med att öka tillgängligheten till landskapet måste göras på ett sådant sätt att det sker med hänsyn till markägarna och deras intressen.

Ständig och tydlig dialog är essentiell då det lätt uppstår missförstånd mellan olika intressegrupper. Som exempel nämner Lindström processen med att ta fram *Strategi för en grön struktur i Skåne*. I rapporten finns kartor som är väldigt schematiskt uppritade, men när de visades för LRF och jordägarförbundet var det första de kunde se att stråken berörde enskilda markägare. Det blev en pedagogisk insats att försöka förklara att kartorna inte var tänkta att vara så exakta att det skulle vara möjligt att avgöra över vems mark som stråken var dragna på. Det var först i nästa skede vid förhandling med markägare som det avgörs var något ska ske och hur det ska gå till. Det måste finnas utrymme för anpassning så att arbetet inte står eller faller enskilda markägare.

Regional planering är ett kommunalt ansvar

På frågan vems ansvar det är att genomföra de stråk som föreslås i *Strategi för en grön struktur i Skåne* svarar hon att ansvaret huvudsakligen ligger på kommunerna.

Region Skånes äger sex stycken stiftelser som förvaltar stora områden rekreationsmark. Utöver marken som ägs via stiftelserna förvaltar regionen även Skåneleden även om det är de berörda kommunerna som är ansvariga för markägarna och att teckna avtal med dem. Lindström menar att det är viktigt att lyssna på markägare för att kunna komma fram till bra lösningar som alla kan vara nöjda med och man måste kanske acceptera att markägare ibland vill ha intrångsersättning då marken är deras försörjning.

För att få till en bra grönstruktur i Skåne är det är viktigt att lyfta blicken över kommungränserna och det kräver ett mellankommunalt samarbete. Det finns bra exempel på samarbeten mellan kommuner, t ex kring vattenvårdsfrågor. Vattenvård är även en viktig fråga som går alldeles utmärkt att kombinera med rekreation och biologisk mångfald.

Lindström menar att många av Skånes kommuner ursprungligen var tveksamma till att delta i ett projekt som drevs av Region Skåne. Det kommunala planmonopolet genom PBL ger kommunerna ansvaret och framförallt makten att styra över sin egen markanvändning. Lindström menar att projektet *Strategi för en grön struktur i Skåne* har hjälpt kommunerna att komma vidare med grönstrukturfrågor då man såg att det gick att jobba på en regional nivå i planeringsfrågor utan att det blev konflikter och att de enskilda kommunerna fortfarande hade ett handlingsutrymme samtidigt som man fick en överblick på hur frågan hänger ihop med omgivningen. Region Skånes roll är att vara en dialogpartner, igångsättare. En samordnare som hjälper till att ta fram kunskapsunderlag.

Enligt Lindström är planering att arbeta långsiktigt och det tar ofta tid innan man ser tydliga resultat. Under remisstiden av *Strategi en grön struktur i Skåne* märkte Lindström hur grönstrukturen plötsligt fanns med i kommunernas översiktsplaner och för-

djupade översiktsplaner på ett sätt som de inte var när arbetet med rapporten började 1999. Att grönstrukturen skulle behandlas i en kommunal översiktsplan var inte självklar tidigare. Idag menar hon beskrivs ofta grönstrukturen i översiktsplanerna och hur den ska utvecklas och vad som ska tillföras.

Kompetensen och bredden för den översiktliga planeringen har och kommer troligen att breddas allt mer. När nya områden planeras och man exploaterar för nya bebyggelseområden så finns det en tydlig intressent som styrs av marknadskrafterna och som inte är särskilt intresserad av att göra en inventering av befintliga värden. Grönstruktur är oftast finansierat av offentliga medel. En möjlighet är att villkora exploatering för bebyggelse med att exploitören måste medfinansiera grönytor och friytor så att de kan hålla en viss kvalitet.

När det gäller naturreservat och andra naturområden så finns det för lite pengar för att underhålla dem och alldeles för lite pengar för att kunna inrätta nya. Skåne är det landskap i Sverige som har flest naturtyper och det är även en typ av landskap som kräver mycket skötsel då det lätt växer igen. Det krävs bete av hagmarker och slätter av ångar för att de höga natur- och kulturvärdena inte ska försvinna.

Jordbrukspolitiken

I jordbrukslandskapet blir det större och större brukningsenheter samtidigt som medelåldern inom jordbruket blir högre och högre. Förutsättningarna för att driva jordbruk i det öppna åkerlandskapet är helt annorlunda än i gränsbygden och avkastningen på slätten är betydligt högre jämfört med det inlagda arbetet. Då de mest lönsamma jordarna finns där flest människor bor behövs, enligt Lindström, ett bra samarbete med jordbrukarna om det ska det finnas gröna zoner längs vattendrag och i ådalar som gynnar biologisk mångfald och som har en utformning som gör det möjligt att röra sig i landskapet.

De stigande jordbrukspriserna var inte helt väntat men samtidigt brukar en trend avlösas av en annan. Vilken inverkan de stigande priserna kommer att ha

på landskapet är svårt att säga. Vi står samtidigt inför klimatförändringar, ökad världsbefolkning och stigande markpriser. Konsekvenser för jordbruket beror på så många faktorer att det inte går att förutse.

Effektiv resursutnyttning

Köpenhamn och Stockholm har traditionellt arbetat med att bevara gröna kilar inne i bebyggelsen. Lindström menar att man då kommer in på var man det går och inte går att bygga och menar att den frågan ännu inte är aktuell i Skåne. Att istället arbeta med konceptet stråk i landskapet kan ses som en vidareutveckling av de gröna kilarna. En ny strategi när det ursprungliga konceptet inte längre fungerar eller är applicerbart. Befolkningen i regionen ökar och det finns ett stort behov av att exploatera stadsnära mark. För att marken ska kunna utnyttjas resurssnålt måste kollektivtrafiken effektiviseras och bebyggelsen kan inte tillåtas att sprida ut sig lika glest som tidigare. Hon menar därför att de kom-

munala översiktsplanerna måste bli tydligare i var det är lämpligt att bygga

Det danska intresset för mark på den svenska sidan av öresundsregionen är inte invägd i rapporten utan ses som en fråga för turistnäringen. Det finns en stor tilltro till turismens betydelse för regionalutveckling och landsbygdens försörjning. Allemansrätten gör att man inte kan ta betalt av besökare, däremot kan det finnas en marknad för upplevelseturism som matkorgar och guidade turer.

Sammanfattning

- Tillgängligheten till landskapet är en viktig fråga.
- Genom att utnyttja befintliga stråk i landskapet och utveckla nya kan tillgängligheten förbättras
- Dialog mellan olika aktörer och intressen är viktig för att undvika missförstånd om motparten
- Planering är en kommunal fråga...
...men Region Skåne har en roll att fylla i att vara en dialogpartner och initiativtagare.

Kommunal grönplanering

ur ett storstadsperspektiv

Mats Wirén
den 12 december 2007
Malmö

Mats Wirén jobbar som ekolog i Malmö stad sedan 1997. Tidigare har han forskat i ekologi för SLU på Alnarp. I Malmö har han varit engagerad med att ta fram den ekologiska delen av grönplanen från 2003.

Tillgänglighet till landsbygden och staden

Wirén menar att olika kommuner har olika behov av grönplanering. I Malmö finns ett behov av att skapa fler grönytor som är tillgängliga för allmänheten. Det behövs fler naturområden och rena rekreationsområden, men även gröna stråk, som är det senaste modeordet, och småparker, så kallade pocket parks och gröningar i anslutning till bostadsområdena. Den största bristen på grönområden i Malmö finns idag ute på landsbygden och i innerstaden. Samtidigt är den biologiska mångfalden större i staden än i åkerlandskapet som är fattigt på småbiotoper.

Malmö är inne i en expansiv period och enligt Wirén så krävs det idag en grönplan för att säkerställa tillgången till grönområden i framtiden. Marken i Malmö är dyr och det ligger stora pengar i att exploatera den. När många olika viljor är med och vill

bestämma är det, menar han, bra att ha en plan att luta sig mot i planeringen av markanvändningen för att kunna uppnå mål med grönstrukturen. Wirén menar att det i ett hundraårsperspektiv är möjligt att Malmö är en stad utan åkermark. I ett sådant framtida Malmö skulle större grönområden kunna knytas samman genom ett grönt nätverk. Att arbeta med gröna kilar som Stockholm och Köpenhamn är inte ett arbetssätt för Malmö. Ett nätverk av gröna stråk är främst tänkt för att underlätta för människan att röra sig i landskapet. För den biologiska mångfalden är det även värdefullt att värna om naturområden som kalkbrottet i Limhamn, strandängarna och Lerracken.

Möjligheten till att förverkliga ett grönt nätverk ser olika ut. Inne i staden är det svårt medan det på landsbygden är lättare om det inte kommer i konflikt med exploateringsintressen, vilket det allt oftare gör. I staden är trygga stråk viktiga för att människor ska kunna röra sig. Det är ett dilemma att å ena sidan jobba för stora sammanhängande grönytor och samtidigt göra dem så tillgängliga som möjligt under dygnets alla timmar. Befintliga kvarter inne i

är svåra att ändra. Möjligheten att skapa nya stråk finns när gamla industriområden förnyas för nya ändamål finns även möjligheter få in nya grönstråk. Stråktänkandet ska genomsyra hela staden. En stor del av arbetet med grönplanen har varit att se till att alla får tillgång till grönytor som både kan besökas dagligen och fungera som utflyktsmål.

Bruskonflikter och beträder

Den främsta källan till konflikter vad gäller rekreation och naturvård är hundägare. Många hundägare följer inte de restriktioner som finns och det är även vanligt att många ryttare inte förstår att ridstigar finns där av en anledning i känslig natur. Antalet ridskolor och hästgårdar ökar i kommunen och det gröna nätverket ska kunna ge plats för både människor och djur som hästar och hundar. Det innebär att stråken behöver vara något bredare än vad t ex beträder vanligen är för att en ryttare och gående ska kunna mötas utan att en behöver ta ett kliv ut i leråkern.

Exploateringsintressen och gröna värden

Trenden går mot att exploateringsgraden ökar på bekostnad av andelen grön yta. Wirén menar att all forskning visar på att grönt är bra för människors hälsa. Även om det byggs en del villor i Malmö så är ofta tomtmarken så begränsad per hus att det är svårt att plantera träd på dem. Behovet av att bygga tätare är ett dilemma och Wirén förespråkar att man bygger på höjden framför att gröna ytor i staden bebyggs vid förtätning. Samtidigt är det viktigt att beakta kvalitet och inte bara på andelen grönyta per invånare. En remsa inklämd mellan två vägar har inga rekreativvärden. Idag förespråkas öppen dagvattenhantering allt mer och till det kommer även cykelvägar och andra faciliteter vilket gör att det ofta bara blir små remsor kvar som ska räcka för bollspel och andra aktiviteter. Samtidigt ska det finnas plats för lugna hörnor i parker och grönområden.

Förståelsen för natur och behovet av grönt och rekreation har blivit mycket bättre inom planeringen. I många sammanhang fungerar grönplanen bra men i andra sammanhang så har exploateringsvärdena fått större prioritet.

Wirén vill lyfta fram värdet i stadens och landskaps mosaik och menar att det är ofta den som går förlorad vid exploatering. Hänsynen till befintliga element som gårdsmiljöer och pilalléer har blivit större men kan fortfarande bli bättre. Istället för att se jordbrukslandskapet som ett vitt papper önskar han att man bättre tar tillvara den befintliga vegetationen. Vilket även gäller för staden. Det går ett spårrområde från Limhamns kalkbrott in mot staden. Wirén arbetar för att låta spårområdet ligga kvar som historiskt minnesmärke men även som ett grönt stråk. Det skulle spara både kvalitéer och resurser.

Grönplanen och naturvårdsplanen borde respekteras mer. Det har visat sig vara lättare att skydda mark som inte är attraktiv att bebygga, men Klagshamnsudden är ett bra exempel på mark som avsatts för naturreservat trots ett visst intresse av att exploatera den. Malmö har extremt lite värdefull natur jämfört med många andra städer och den natur som finns borde därför beaktas till hundra procent, vilket inte görs. Han hade gärna sett att lagstiftningen hade varit mer skyddande. Däremot tycker han att det är okej att grönplanen är flexibel så länge huvudstråken i nätet finns kvar och att tillgängligheten beaktas.

Dialog och samarbete

Samarbetet mellan andra kommuner hade kunnat vara bättre, men de flesta tjänstemän har svårt att hinna med vad de ska göra redan idag.

Wirén menar att en stor del av hans arbete handlar om att lyfta de gröna frågorna i planeringen. Det är en dagliga kamp att jobba med natur och naturvård i Malmö och om en större andel av dem som jobbar inom stadsplanering varit biologer eller ekologer hade de gröna värdena troligen beaktats mer. Den direkta dialogen mellan olika avdelningar har ofta brister. Den nuvarande planprocessen innebär ofta att naturfrågor och MKB (miljökonsekvensbeskrivning) kommer in sent i processen då ”arkitekterna redan har ritat sina fina bus och då det är svårt att påverka slutresultatet”. Grönfrågorna behöver komma in tidigare i processen för att kunna diskuteras innan ramarna för ett projekt är satta.

Gatukontoret där Wirén jobbar har satsat mycket på boendekontakter i Malmös olika stadsdelar för att få respons om vad de boende tycker om befintliga parker och grönområden. Reaktionerna har mestadels varit positiv, men det har även kommit upp frågor om trygghet i parkerna och att det inte alltid känns tryggt att röra sig i staden. Han säger även att Gatukontoret behöver jobba mer på att visa upp resultat med goda exempel för att få acceptans och för att kunna lyfta fram förebilder men även dåliga exempel för att undvika samma misstag i framtiden.

Jordbruket

Wiréns erfarenhet från arbetet med grönplanen är att jordbrukare ofta är negativa till att kommunen vill gå in och förändra på deras mark, men menar samtidigt att man får ha förståelse för det då marken är deras leverbröd. Som exempel är hälften av alla åar i Malmö nedgrävda i rör. Att gräva upp dem hade varit ett bra sätt att skapa nya stråk i landskapet. Tyvärr ligger de ofta mitt ute i åkrar vilket för jordbrukare innebär att de blir odlingshinder om de tas upp. Samtidigt är det en del jordbrukare som är väldigt positiva, särskilt de som har djur, vilket å andra sidan inte är särskilt många inom kommunen.

Hästar blir allt vanligare och jakt och fiske kommer starkt. Wirén har uppfattningen att många jordbru-

kare är väldigt naturintresserade men att det är ett intresse som kommer i konflikt med behovet av att få avkastning av sitt jordbruk. Grönplanen har bara delvis beaktat vem som är markägaren, vilket ger olika förutsättningar för genomförandet av stråktänkandet.

Wirén tror inte att jordbrukets utveckling kommer att påverka Malmös utveckling nämnvärt. Skillnaden i pris på åkermark och mark som kan exploateras är så pass stor att förändringar inom jordbruket troligen inte kommer att minska exploateringsstrycket. Däremot kan intresset för naturvård minska när det blir allt mer lönsamt att odla upp marken.

Sammanfattning

- De gröna värdena har börjat uppmärksammas bättre de senaste åren men kommer fortfarande ofta sist vid exploatering.
- Med gröna stråk som sammanbinder större grönområden ska tillgängligheten öka till både staden och landskapet
- Inom hundra kan Malmö ha vuxit så att det inte längre finns jordbruk i kommunen.
- Samverkan och dialog som krävs för genomförande av stråkstrukturen behöver vara bättre mellan olika representanter och intressen inom kommunen, mellan kommuner och mellan kommunen och markägare i grönfrågor kunde vara betydligt bättre.
- Det måste finnas en förståelse för jordbrukarnas verksamhet i planeringen av landsbygden.

Landskapet & jordbrukaren

och det rikstäckande lantbrukskooperativet

Intervju med Bength Eriksson
4 januari 2008
Svedala

Bength Eriksson är ordförande för LRF i Svedala sedan 1978. Han driver ett eget jordbruk på en gård nära kommungränserna till Malmö och Vellinge.

Ordförandeskapet i LRF

LRF i Svedala har 312 medlemmar varav omkring 25-30 stycken är aktiva medlemmar. Det finns främst tre kategorier av medlemmar. Det är aktiva jordbrukare som utgör stommen, sedan finns det passivmedlemmar som ofta är medlemmar i den aktiva jordbrukarens hushåll. De är ofta med i LRF för de försäkringar och förmåner som inbrottslarm, bredband och andra rabatterade priser som finns inom föreningen. Den tredje kategorin är tjänstemän i företaget i nära anslutning till lantbruket och andra personer som bor på landet i hästgårdar och avstyckade gårdar och som är med i föreningen för att få tidningen *Land* och en viss insyn i vad som är på gång i bygden.

Ordförandeskapet innebär till stor del att övervaka vad som händer i bygden med t ex telekablar, vägar och kraftledning och att ta tag i det på ett sådant

sätt att sammanhållningen inom avdelningen bevaras. Det anordnas därför en del trivselaktiviteter för både nytta och nöje. Vid sådana tillfällen blir det ofta tid över efter aktiviteten för lite snack vänner emellan.

”Det låter kanske lite konstigt, men det gäller ofta att visa upp en gemensam front så att det inte blir konstiga korsförhandlanden. Därför har vi en hel del trivselaktiviteter som är både nytta och nöje. Vi anordnar till exempel marknader och bjuder in föreläsare. Vid sådana tillfällen är vi noga med att det även finns kolv till hands eller en fralla och en kopp kaffe, samt att det när aktiviteten är över finns tid över för lite snack vänner emellan.”

Dialog med kommunen

Eriksson upplever inga restriktioner från samhället utan känner att han kan bedriva sitt jordbruk som han själv vill. Han ser heller inga problem i kontakten mellan jordbrukare och kommunen. Hälften av tiden han lägger på LRF rör sociala aktiviteter och den andra hälften går åt till att möta samhället på olika vis. Via en lokal studiecirkel i LRF:s regi träffar de en gång om året en representant från kommunen

som då informerar om kommunens planer för väg och mark. En del av medlemmarna står nästan ständigt i dialog med kommundienstemännen. Frågor som är aktuella för närvarande är anslutning till det kommunala VA-nätet och farthinder på landvägar. För att minska hastigheterna på vägarna smalnas vägarna av vilket gör det svårt att komma fram med fordon som skördetröskor.

Tillgänglighet till landsbygden

Eriksson har i hela sitt liv bott på landsbygden. Han upplever att tillgängligheten till landskapet har ökat sedan hans uppväxt. Förr fanns inte fritidsområden som Torup och Arrie och man vågade sig knappt ut på någons fält. Idag finns det gott om cykelvägar, vilket inte fanns för. Samtidigt har det skapats platser som skulle kunna användas av allmänheten, men som inte ingår i allemansrätten. Skydds zoner längs vattendrag som är skapade av EU-direktiv får inte beträdas då jordbrukaren i så fall riskerar att få sitt bidrag indraget. Om ersättningen istället kom från kommunen skulle allmänheten kunna få tillgång till skydds zoner och tillgången till landskapet skulle öka. Jordbrukarna skulle inte heller riskera att straffas för att allmänheten vistades på deras mark.

Eriksson tror att det i framtiden kommer att uppstå många konflikter i frågan om tillgängligheten till landskapet. Endast två år tidigare var frågan betydligt lättare. Då var marken billigare och det var lättare använda åkermark för rekreation och andra aktiviteter.

På frågan hur han ser på att återskapa element som kulverterade vattendrag för att öka den biologiska mångfalden och öka tillgängligheten till landskapet svarar han att jordbrukarna inte kan ge avkall på rationaliteten då konsumenten inte ger avkall på priset. Därmed inte sagt att det inte finns stora möjligheter att påverka landskapet.

”Elementen som finns i landskapet borde gå att flytta. När vi för diskussioner med kommunen om åkerbolmar och andra element är mitt förslag att man kan riva dem, så länge man återskapar dem på annat håll. Precis som man omvandlar åkermark till golfbana kan man bygga landskapselement

där det passar jordbruket bättre.”

Eriksson menar att jordbruket idag består av rationella enheter och att landskapselement kan flyttas och tillföras i kanterna där de inte utgör odlingshinder och där de är mer tillgängliga för allmänheten. Principen är element som fyller flera funktioner, t ex hindrar erosion och ger möjlighet till rekreation. Konflikter med t ex ryttare uppstår då de tar för givet att kunna röra sig i landskapet så som de finner det lämpligt.

Jordbruket och framtiden

Det talas om att EU ska avveckla stödet till jordbruksproduktionen. Enligt Eriksson så kommer produktionsstödet försvinnande innebära att det blir för dyrt att lägga en viss del av arealen i träda, som ofta görs idag. Istället tror han att den kommer att behövas för att producera energi eller livsmedel. På frågan om produktionsstödet istället kan omvandlas till bidrag för landskapsvård svarar han att han inte tror att samhället kommer att ha råd att ta mark ur produktion. Han menar att det inte är en lätt fråga då det under en period har funnits ett överskott av åkermark, men att situationen har ändrats. Nya ekonomiska intressen kommer in som har större ekonomisk kapacitet än vad samhället har i frågan. Den mark som Eriksson några år tidigare hade i träd är idag uppodlad och han menar att stödet för att lägga mark i träda har räddat åkermark som annars hade bebyggts eller omvandlats till skog.

Stödsystemet har han nästan lämnat bakom sig. I och med att livsmedelspriserna har höjts har dess betydelse minskat. Han menar att marknaden har vaknat och då är det inte längre lönsamt att styras av komplicerade bidragssystem, istället gäller det att producera. Vilket är betydligt roligare.

De stigande priserna på jordbruksprodukter har även markant ökat intresset för LRF:s medlemsmöten. Tidigare kom vanligen 60-70 medlemmar på mötena. På det senaste mötet kom 220 personer. Det finns optimism som inte har funnits i branschen på flera år.

Han spår även att synen på att exploatera åkermark kommer att vända. Åkermarken är en viktig resurs och vi måste själva välja om vi vill bevara den. Det kommer inte att dröja länge innan styrande i samhället tvingas att säga att nu måste vi bevara den åkermark vi har kvar för att den kommer att behövas vi i framtiden. Samtidigt menar han att 70-talisterna har tre generationer tillbaks till landsbygden och är de som i framtiden kommer att sitta på maktpositioner, i företagsledning och myndigheter.

Bondens marknad och ekologiska produkter är lyxkonsumtion som vi i framtiden inte kommer att ha råd med. Konventionellt jordbruk ger ungefär dubbla avkastningen jämfört med ekologiskt jordbruk. Den starka tillväxten i länder som Indien och Kinas gör att all produktion inom energi och livsmedel kommer att behövas. Samtidigt gäller det att vara medveten om att det i längden inte går att odla drivmedel på åker då åkermarken inte räcker till för att producera drivmedel i den omfattning som används idag.

Landsbygdens utveckling

De boende på landsbygden i Svedala är i allt mindre grad sysselsatta inom jordbruket eller på landsbygden. De senaste åren har det varit stor omflyttning i husen där Eriksson bor och det är svårt att lära känna de nya grannarna som åker till jobbet tidigt på morgnarna och kommer hem sent. En stor del av de boende hade tidigare ingen anknytning till landsbygden. Det går direkt att se när det flyttar in danskar för då målas de vitputsade gårdarna gula, men, att i områdesbestämmelser styra över bebyggelsens utformning och fasadernas färger för att bevara traditionella bebyggelsestrukturer är en kommunal fråga.

Han upplever att Svedala med sina naturtillgångar har möjlighet att i framtiden tjäna pengar på landsbygden på ett sätt som kommuner som Lomma inte har. Jakt är ett exempel på hur markägare kan tjäna pengar på landsbygdens kvalitéer. Men det går inte att jaga på en allt för liten mark då man då riskerar att skjuta in till grannen.

Samtidigt menar han att man får ställa sig den viktiga frågan varför man är lantbrukare?

Jag är lantbrukare för att jag tycker om att jobba med jorden. Hade jag velat vara hotellägare så hade jag jobbat på ett annat sätt. Det talas ofta om att man kan diversifiera sin verksamhet, men samtidigt är vi lantbrukare och det är det vi vill syssla med.

Sammanfattning

- Jordbrukare är främst producenter som förvaltar vårt kulturlandskap inte förvaltare av kulturlandskapet som även producerar jordbruksprodukter.
- De ökande priserna på livsmedel har fört med sig en ny framtidstro på det svenska jordbruket.
- Den ekonomiska utvecklingen i världen kommer att leda till ett nytt förhållningssätt till åkermark.
- Synen på naturvärdena i landskapet borde vara mer flexibel för att underlätta för jordbruket och öka tillgängligheten till landskapet
- Det ökande värdet på jordbruksmark kommer att göra det svårare för kommunerna att tillskapa mark för rekreation.
- Landsbygden går mot en utveckling där en större del av invånarna inte har sin bakgrund på landsbygden.

Diskussion:

4 framåtsyftande perspektiv

För vem finns landsbygden?

Produktionen eller landskapet

Sabina Jallow skriver om landsbygdsutveckling i glesbygden i sitt examensarbete *På Luffen för att undersöka publika landsbygdsrum*. (Jallow, 2006) I sitt arbete undersöker Jallow hur man skapar eller vidmakthåller en levande landsbygd och vilka värden som finns i avfolkningsbygder. Hennes arbete handlar om Bråbygden i östra Småland, en avfolkningsbygd i Astrid Lindgren-idyllen, beroende av bidrag men med en vilja att gå över till ett entreprenörskap. Om jordbrukaren Jan Karlsson i Bjälebo skriver hon:

Jan driver ett jordbruk genom att känna alla de bidrag som finns och utnyttja dem. Han sköter sin egen gård som ett företag och menar att om han inte tänker smart kan han använda hur mycket handkraft som helst utan att få jordbruket att gå ihop. Därför är han ansedd som svensk mönsterbonde och har gått med på att delta i utvecklingen av framtidens jordbrukspolitik inom vilken man producerar landskap istället för mat. (Jallow, 2006, s. 54)

Ett samhälle där jordbrukarna och markägarna lever på att producera landskap istället jordbruksprodukter, som livsmedel och bränsle, innebär för

Sverige att livsmedel i större grad importeras från andra delar av världen och att kulturlandskapet inte finansieras genom jordbruksproduktion. Jordbrukets utveckling leder idag till att stora delar av det småländska landskap som Sabina Jallow skriver om riskerar att växa igen. Samma utveckling gör att småbiotoper och mindre landskapselement riskerar att försvinna i Öresundsregionens allt mer storskaliga landskap.

Landsbygdens offentliga rum

Före industrialismen var kulturlandskapet en biprodukt av jordbruket. En utveckling av jordbruket i Jan Karlssons anda skulle få konsekvensen att jordbruksproduktionen blir en biprodukt av kulturlandskapet. Det pastorala kulturlandskapet har ofta romantiserats och stilsiterats, det mest kända exemplet är kankse den engelska parkstilen från slutet av 1700-talet.

Frågan är: om ett sådant synsätt skulle få fäste i jordbrukspolitiken, vilka konsekvenser det skulle få för vad vi betraktar som kulturlandskap och hur det ska användas?

Innan industrialismen var det de boende i var trakt som levde i och av landsbygden som använde dess offentliga rum, eller som Jallow uttrycker det dess *publika platser*.

Jallow menar i sitt examensarbete att nya publika platser krävs på landsbygden. Men som hon skriver:

Hur skapas ett system av offentliga rum utan att alla ser likadana ut? Hur undviker man att landsbygdens besökare konsumerar sönder dess värden? (s. 14 På luffen).

Jallow menar att:

När fler och fler längtar tillbaka till landsbygden krävs nya publika platser. Utbytet mellan landsbygdens boende och tillfälliga gäster saknas. Det är inte meningen att landsbygden ska konsumeras. Istället skall vårt kulturarv som förvaltats av landsbygdens brukare föras vidare till kommande generationer. Drömmen om det perfekta boendet sträcker sig utanför husets väggar.

Vad innebär det att ha en levande landsbygd? Vad innebär det att ängarna förut slogs för att ge mat åt djuren medan de i framtiden sköts för att värna om den biologiska mångfalden och för att skapa rekreationsytor för människor som till stor del inte bor i dess närhet? Jallow menar att landsbygden inte ska konsumeras, men framhåller inte jordbruksproduktionen som en viktig faktor. Kan vi behålla kulturlandskapet, utan att det konsumeras, om det inte är avkastningen från jordbruket som landsbygden lever på?

Hundra år tidigare var landsbygdens viktigaste näring jordbruksproduktionen som födde både de boende på landsbygden och befolkningen i staden. Om det i framtiden blir så att det är landskapet som är huvudprodukten som landsbygden producerar och lever av innebär det också att de publika platserna saluförs och är den vara som ska försörja landsbygdensborna.

Allemansrätten stammar enligt Naturvårdsverket från den tid då de allmänna vägarna var få och då människor bodde glest. Att kunna röra sig över an-

nans mark var en förutsättning för att kunna ta sig fram i landsbygdslandskapet. Om jordbrukarnas huvuduppgift i framtiden blir att producera landskap blir allemansrätten en förutsättning för jordbrukarnas försörjningsberättigande.

Reflektioner om jordbrukarens synvinkel

Projekt och studier om landsbygdsutveckling lägger ofta stor vikt vid frågan om hur fler arbetstillfällen kan skapas på landsbygden och hur jordbrukare och andra landsbygdsbor kan öka sina inkomster genom att bredda sina verksamheter. I Öresundsregionens stadsnära landsbygd ser förutsättningarna för de flesta jordbrukare annorlunda ut jämfört med den glesbygd i Småland som Jallow skriver om. Som Bengt Eriksson framhäver under intervjun, så är jordbruk det han först och främst vill syssla med.

Varför är jag lantbrukare? Jag är lantbrukare för att jag tycker om att jobba med jorden. Hade jag velat vara hotellägare så hade jag jobbat på ett annat sätt. Det talas ofta om att man kan diversifiera sin verksamhet, men samtidigt är vi lantbrukare och det är det vi vill syssla med. (Eriksson, 2008)

Hur framtidens jordbruk kommer att se ut och vilka förutsättningar den kommer att ha är svårt för att inte säga omöjligt att förutspå. Men jordens befolkning växer och de ökande klimatförändringarna kommer troligen att leda till att en del av det som idag är åkermark i andra länder i framtiden kan vara obrukbar mark medan jordbruket i Sverige kommer att få ett mer gynnsamt klimat än tidigare.

Större delen av det öppna landskapet i Öresundsregionen består idag av bördiga jordar som ger bra förutsättningar för jordbruksföretag med god lönsamhet även i framtiden. Den främsta och viktigaste ekonomiska inkomstkällan för dessa jordbruksföretag idag är produktionen av jordbruksprodukter. Med dagens förutsättningar är större jordbruksföretag, enligt Eriksson, mindre intresserade av att lägga tid på sidosysslor för att bredda sin verksamhet. För mindre jordbruksföretag med sämre förutsättningar för att klara sig i en allt mer rationaliserad bransch ser bilden annorlunda ut, menar han.

Men frågan är i vilken grad de jordbruken finns i Öresundsregionens öppna slättlandskap där trenden går mot allt större jordbruksföretagen och där mindre jordbruk köps upp av de större. Den bördigaste jorden, som ger mest avkastning, är dessutom, även i ett globalt perspektiv, ofta situerad i befolknings-täta regioner. Med andra ord bor en stor del av den skånska befolkningen, i det öppna slättlandskap, där incitamenten för att avsätta mark för andra ändamål än jordbruksproduktion är som minst. Utgångspunkten för att få med jordbrukarna i projekt för att öka tillgången till det öppna landskapet bör därför vara en annan än att de ska få chans att bredda sin verksamhet med fler inkomstkällor. De bönder som kan vara intresserade av att bredda sitt jordbruk med fler inkomstkällor är troligen småbönder, har hobbyjordbruk eller har sin gård i sådan terräng att det är svårt att få lönsamhet i verksamheten.

Som Gösta Regnéll påpekar har även jordbrukarna en fördel av att kunna röra sig i landskapet på samma sätt som allmänheten många jordbrukare har ett stort naturintresse. Han menar att den egna nyttan av att själv kunna röra sig i det landskap man bor i och samhällsnyttan av att landskapet blir mer tillgängligt för allmänheten kan vara två starka argument för att få med jordbrukare och markägare i projekt att öka tillgängligheten till landskapet. (Regnéll, 2007)

Kommunen som förebild

Kommunerna äger ofta en stor del av marken inom de egna kommungränserna och inte sällan även mark i grannkommunen. Det innebär stora möjligheter för kommunerna att själva öka tillgängligheten till landskapet utanför och innanför tätorten. Genom att agera förebild och tillgängliggöra den mark som de själva äger skulle det vara enklare att engagera andra markägare i tillgänglighetsfrågor. Den kommunalt ägda marken i det öppna åkerlandskapet arrenderas ofta ut till jordbruk i väntan på att kommunen eventuellt vill exploatera den. På sin egen mark har kommunerna möjlighet att som till exempel Mats Wirén förslår ta upp nergrävda vattendrag eller återskapa gamla våtmarker. Att hålla beträder kan ingå i arrendeavtal.

De nya landsbyggdsborna

Idag bebos den stadsnära landsbygden fortfarande till viss del av traditionella landsbygdsbor som helt eller delvis har sin försörjning kopplad till landsbygden, men i allt större utsträckning även av stadsmänniskor med sin försörjning i tätorten. De nya landsbyggdsborna lever samma urbana livsstil som sina vänner i staden. De jobbar till stor del i staden och tar del av det utbud som finns där i form av butiker, restauranger och offentliga platser. Med dagens teknik kan allt fler av dem sköta delar av sitt jobb hemifrån vilket underlättar pendling. Att bo på landet tjugo minuter från staden är en dröm för många, som då anser sig kunna ta del av det bästa ur två världar samtidigt. I staden kan man arbeta, shoppa och ta del av ett rikt kulturliv medan landsbygden erbjuder natur och en lugn boendemiljö. Med en stor andel boende på landsbygden som arbetar inne i staden suddas gränsen ut för vad som är stad och land. Landsbyggdsbefolkningens försörjning i öresundsregionen blir allt mindre beroende av rurala näringar. Det ökande intresset för stadsnära landsbygdsboende trissar upp bostadspriserna och omvandlar delar av landsbygden till exklusiva boendemiljöer med nya invånare med nya idéer om vad landsbygden får vara. Landsbyggdens nya invånare med en i grunden urban livsstil har många gånger en romantisk bild av livet på landet som inte alltid stämmer med verkligheten.

Kommuner får allt oftare in klagomål från nya landsbygdsbor om att det luktar, finns flugor, och ser ovärdat ut. Man anser sig inte få del av de skattepengar som satsas på den offentliga miljön i tätorterna och som anses gå landsbygden förbi.

Det har för många kommuner blivit en svår fråga hur dessa krav ska ställas mot de verksamheter som traditionellt hör landsbygden till. En levande landsbygd och rikt kulturlandskap är beroende av traditionella landsbygdsverksamheter, som djurhållning, bullrande maskiner och gödsling av åkermark. Dessa verksamheter luktar inte sällan, drar till sig flugor eller kan ge upphov till allergiska reaktioner. Vad landsbygden är och får lov att vara ställs på sin spets när klagomål och överklaganden kommer in till kommuner och länsstyrelser.

På bilden intill: vandringsled som trampats sönder av ryttare.

En generell hållning som växer fram allt mer är att på landsbygden får verksamheter som traditionellt hör landsbygden till tålas. Det är dock inte alltid en lätt sak att identifiera vad som är landsbygd och vilka verksamheter som traditionellt hör landsbygden till.

Hästen som exempel

Dagens ökande hästintresse är ett exempel som belyser en del av de intressekonflikter som berör dagens stadsnära landsbygd i Öresundsregionen. Det har aldrig förr funnits så många hästar i Skåne som idag. Enligt SCB finns det omkring 300 000 hästar i landet (SCB, 2008) och av dem finns nästan 40 000 i Skåne (Länsstyrelsen i Skåne län, 2004). Intresset för hästar och möjligheten att ha häst växer stadigt och sätter ytterligare press på kommunerna att öka möjligheten till att kunna röra sig i landskapet. Hästen är samtidigt en stadig källa till konflikter mellan hästägare, allergiker och markägare.

Hästnäringen omsätter årligen 45 miljarder och är ett attraktivt tillskott landsbygdsekonomin. (Bonedoren, 2008) Många kommuner som är restriktiva med att släppa nya tomter för bostäder på landsbygden är därför samtidigt ofta positiva till hästgårdar

och hästanläggningar i miljöer där nybyggnation annars inte medges.

Det snabbt växande antalet hästar är inte oproblematiskt och ökar kravet på tillgänglighet i landskapet. I åkerlandskapet är det ofta svårt för ryttare att ta sig runt och tillgången till betesmark är begränsad. Ridning på beträder kan snabbt förstöra grässvålen och gående får vika åt sidan vid ett möte. Markägare klagar på att ryttare i okunskap förstör vallodlingar och annan sådd. Boende är inte alltid glada över att få hästar till grannar då gödselhanteringen luktar och hästen är en av våra mest allergena tamdjur. Boverket och länsstyrelsen i Skåne har egna rekommenderade säkerhetsavstånd mellan bebyggelse och hästverksamheter. Men det är riktlinjer som kräver en enskild bedömning i varje fall.

För att hästen ska ha en plats i den urbaniserade landsbygden behöver kommuner och länsstyrelser arbeta efter principen att på landsbygden tillåta verksamheter som hör landsbygden till (vilket i sig är en bedömningsfråga). Det ställer även krav på grönsstrukturen att ge plats för brukare som inte alltid kan samsas på samma ytor.

Resurssnål rekreation

Tillgänglighet i staden och på landet

Behovet av grönområde och framförallt grönstråk finns både inne i staden och ute på landsbygden och inte minst i gränzonen mellan dessa två områden. En stor del av det som i den kommunala planeringen räknas som grönyta är precis som Mats Wirén framhåller inte sällan mark som blivit över vid exploatering eller används för skyddsavstånd och dylikt. Det är mark som vid planering av olika anledningar inte gick att bebygga på grund av fornlämningar, översvämningsrisk, buller, skyddszoner mm. Wirén menar att man måste se till den kvalitet likaväl som kvantitet. (Wirén, 2007)

Mer park i tätare städer

Fungerande grönområden behöver i de flesta fall ett tydligt syfte och en genomtänkt funktion. Alexander Ståhle skriver i sin licentiatavhandling *Mer park i tätare stad - Teoretiska och empiriska undersökningar av stadsplaneringens mått på friytetillgång* från 2005 hur tillgången till grönytor inte kan mätas i ytmått utan hur tillgänglig marken uppfattas av de tänkta brukarna. (Ståhle, 2005) Ståhle lyfter fram att undersökningar i Stockholm visar på att innerstadsbor upplevde en mindre brist på park- och naturområden än de som

bor i femtiotalområden och småhusområden. Trots att förväntningarna på park och natur var ungefär de samma oavsett vilken stadstyp man var bosatt i. Under *Sammanfattande diskussion* står:

USK:s enkät från 2002 visar mycket intressanta saker om Stockholms park- och naturvanor. Intressant är att besöksfrekvensen till park och natur är högre i innerstaden än i ytterstaden. I Östermalm besöker 69 % parker och naturområden minst någon gång per vecka och i Vantör 43 %. Orsaken är av GIS-analyserna att döma att stenstadens grönområden är bättre integrerade i stadsbygden och därmed upplevs mer tillgängliga, särskilt på Östermalm. (Ståhle, 2005, s 180)

Ståhle beskriver hur kvarterstaden generellt har högre och jämnare integration, och hur offentliga friytor kopplar sig till integrerade axiellinjer. I ytterstadsområdena uppstår endast enstaka stråk eller ringar som är högt integrerade. De offentliga friytorna i lamellhusstaden och i Skarpnäck ligger ofta mer segregerat. Ur tillgänglighetssynpunkt innebär det att stadsdelar som Östermalm har högre park- och naturtillgångar än förortsområden som

på pappret har större andel kvadratmeter grönyta. (Stähle, 2005)

Stähle menar att placeringen av grönytor och den omgivande bebyggelsens struktur har stor betydelse för hur park- och naturområden används. Kvalitén har viss betydelse men tillgängligheten är avgörande. Strukturen, stadens uppbyggnad har betydelse för hur tillgängliga olika platser är och hur mycket de används. Genom att veta hur tillgänglighet fungerar hoppas Stähle kunna bidra till bra arbetsmetoder för att förtäta bebyggelse utan att minska tillgängligheten till grönytor. Förtätning kan även i vissa fall öka tillgängligheten om det görs på rätt sätt. På så sätt kan Nimby-effekter (Not In My Backyard) minskas om man kan resonera med boende om hur deras boendemiljö kan förbättras. (Stähle, 2005)

”Det som jag uppfattar som mitt främsta bidrag till stadsplaneringen är främst betydelsen av och makten hos stadsstrukturen, d.v.s. hur tillgängligheten till friytorna styrs av friytornas och gatornas struktur.” (Stähle, 2005, s, 187)

”Man skulle kunna hävda, utifrån svenska och amerikanska erfarenheter, att starka byggherrar i dagens samhällsklimat generellt innebär liten parktillgång och ojämlik distribution. På så sätt kan bygg- och fastighetsmarknaden sägas motverka det sociala kapitalet när det gäller att producera park, men samverka när det gäller att fördela markutrymmen, d.v.s. det gynnar troligen de redan välutbildade och välbärgade. Utifrån detta resonemang skulle graden av marknads maket kunna föras in som en tredje dimension...] [...vilket gör det ännu mer tydligt vilken betydelse offentliga institutioner som kommunernas stadsbyggnadskontor har. Offentliga institutioner, och eventuellt ideella organisationer, är således de enda aktörerna som kan bidra till en rättvis och effektiv stadsstruktur, och huvudsakliga redskapet för detta är att ta fram mått och normer som av så många som möjligt uppfattas som legitima. Denna stadsstruktur kan också i sig själv ses som en maktstruktur som påverkar individers handlingsutrymme och värderingar. Mått och normer är redskap att hantera denna maktstruktur.” (Stähle, 2005, s. 184)

Stähle menar att kommunerna genom sitt planmonopol idag är de enda som kan ansvara för att fördelningen och utformningen av våra park- och

grönytor blir bra. Andra aktörer tenderar att gynna det privata intresset framför för det allmänna. (Stähle, 2005)

Att spara landskapet genom gröna nätverk

För att värna det öppna landskapet och dess kvalitéer måste framtidens städer och tätorter byggas betydligt tätare än efterkrigstidens. Enligt Stähles teori betyder det inte att tillgängligheten till parker och grönområden behöver bli sämre.

De senaste femtio årens planering har förespråkade breda gröna kilar i städer som Stockholm och Köpenhamn. Idag naggas dessa kilar i kanten av exploatering för att undvika att städerna ska sprida sig för långt bort från sina centrum. Istället talar grönpianerare i allt större grad om gröna stråk som ska sammanlänka olika platser i staden och på landsbygden. Fördelen med gröna stråk framför gröna kilar är att de tar betydligt mindre plats och är lättare att skapa i ett landskap som Öresundsregionens med liten andel natur. Gröna nätverk kan sammanbinda stränder, parker, dungar, ängar, våtmarker och koloniområden.

Stähles teorier behöver inte leda till mindre andel tillgänglig parkmark per invånare i städerna, men kan underlätta utvärderingen av de befintliga och fungera som ledstjärna vid anläggning av nya. Städerna och tätorterna i Öresundsregionen har inte bara låg andel allemansrättsligt tillgänglig mark utanför tätortsgränsen utan även i tätorterna. (Länsstyrelsen i Skåne län, 2007) Vissa delar av det befintliga grönytebeståndet inne i tätorterna är dessutom, som Mats Wirén (Wirén 2007) berättade av tveksam kvalité. En gräsremsa längs motorvägen eller ett skyddsområde har inget eller endast begränsat rekreativt värde.

Grönytor i ny bebyggelse

Genom att planera den byggda miljön smartare och tätare kan invånarantalet per ytenhet öka samtidigt som kvalitén på boende- och vistelsemiljöer höjs.

Befintliga gröonstråk från mestadels 60- och 70-talen går främst genom bostadsbebyggelse och är tänkta som gröna och säkra uppväxtmiljöer för barn. Få

vägar korsar de gröna stråken och de är ofta uppbyggda kring cykel- och gångvägar. Vanligen ligger de på bebyggelsens baksida, vilket betyder att det finns inga eller få entréer i anslutning till dem. Istället riktar sig bebyggelsens entréer ut mot gatan som fungerar som anslutning för bilen. Bristen på entréer mot grönområden gör att kontakten mellan bebyggelse och de som rör sig i grönstråken blir svag och områdena upplevs ofta som otrygga kvällstid.

Genom att anlägga grönstråk med tydlig koppling till bebyggelse skulle tryggheten i våra tätorter öka, men främst även tillgängligheten. Som Ståhle visade i sin avhandling är inte andelen grönyta i ett område samma sak som andelen tillgänglig grönyta. Grönytor med tydlig koppling till bebyggelse och med tydlig koppling gator är mer integrerade än t ex 70-talens gröna cykelstråk som ofta ligger på baksidor. (Ståhle, 2005)

En lösning på yteffektiva grönstråk skulle kunna vara gröna esplanadsystem inne i tätorterna— de tar lite plats samtidigt som de är ett grönt och tryggt element i städerna och tätorterna. Smala stråk med träd längs sidorna och grusunderlag ger möjlighet för invånarna i städer och tätorter att röra sig i gröna miljöer dygnets alla timmar. Bebyggelse som ansluter med entréer mot en esplanad gör att det finns en kontakt mellan dem som är inne och de som rör sig ute i stadsmiljön. Är det folk hemma i husen kvällstid så syns ljuset i fönsterna från gatan. Via esplanadsystem kan man röra sig genom städerna i gröna rum. Formspråket går att anpassa både till stenstaden och den lilla tätorten. Goda exempel är gamla banvallar efter järnvägstrafik som ofta omvandlas till cykel- och promenadstråk.

Gröna stråk i staden i form av esplanader och banvallar är ett komplement till parker och andra grön-

ytor för vistelse. De underlättar och uppmuntrar rörelse till fots och på cykel i stadslandskapet.

Behovet att röra sig i landskapet är lika viktigt i staden som på landsbygden. I staden går det ofta att röra sig tryggt längs gatorna även om miljöerna inte alltid är tilltalande att röra sig i till fots eller på cykel. På landsbygden kan en cykeltur innebära att man tvingas ut i dikeskanten på 70-vägar. Ståhles teorier om tillgänglighet i staden borde även gå att applicera på landsbygden. Många småorter och byar i det öppna slättlandskapet saknar idag helt tillgång till grönområden och de grönområden som finns upplevs lätt som svåra att nå.

Charlotte Lindström menade att samhället inte har råd att utforma gröna miljöer med bara en funktion. (Lindström, 2007) Framtidens grönområden måste uppfylla flera syften samtidigt enligt henne. Samtidigt kan, som Mats Wirén påpekade, inte varje grönområde innehålla allt. (Wirén, 2007)

Framtidens park- och naturområden bör bidra till den biologiska mångfalden, öka tillgängligheten till landskapet, fungera som samlade mötesplatser och komplementära miljöer.

Stråktänket med gröna nät som sammanbinder målpunkter kan rymma alla möjliga behov och anpassas både till staden och landsbygdens förutsättningar. Med långsiktiga perspektiv kan kanske grönstrukturer utvecklas med så höga kvalitéer att de överlever stora förändringar i omgivningen. Värdefulla biotoper kan skyddas och gröna stråk går att flytta utan att det större stråksystemet påverkas.

Den viktiga dialogen

och det kommunala planmonopolet

Det har länge varit en allmän hållning bland kommunerna i Öresundsregionen att man ska hålla med den goda jordbruksmarken. De flesta kommunerna anger även en restriktiv hållning mot att tillåta ny bebyggelse på landsbygden i sina översiktplaner.

Trots det menar Ole Reiter i artikeln *Slutna rum* (Boverkets tidning *Planera Bygga Bo*, 2007) att den pågående byggboomen på landsbygden är ett hot mot det öppna landskapet. Mellan åren 1995 och 2004 byggdes nästan ett hus per kvadratkilometer i västra Skåne och han menar att det samtidigt är de kommuner som var mest restriktiva i sina översiktplaner som var de som hade släppt flest hus på landsbygden under perioden.

Översiktplanerna, som ju är statsmaktens villkor för delegation av planmonopolet till kommunerna, används inte för att styra bebyggelseutvecklingen. Utredningen visar att marknadskrafterna ges fritt spelrum. Den enskildes intresse av att få bygga väger alltid tyngre än de allmänna intressena att avstå, säger Ole Reiter.

Friliggande villor, grupphusbebyggelse och hästgårdar privatiserar enligt artikeln det öppna landskapet med staket och stängsel. Områden som tidigare har varit allemansrättsligt tillgängliga försvinner bakom inhägnader.

Postindustrialismen och den nya staden

Det sägs att den nya urbanismen är stadens renässans, med den klassiska stenstaden som förebild med sitt café- och butiksliv. Samtidigt smyger en annan urbanitet fram och förändrar samhället i grunden. Det är stadens upplösning, eller utbredning om man hellre vill se det så. Ett samhälle där staden finns ständigt närvarande i ett urbanitetens landskap.

I en ledare för *Movium - centrum för stadens utemiljö*, beskriver Ole Reiter det nya stadslandskapet i betydelsen hur staden och landsbygden idag inte är två skilda områden. Reiter menar att en ökad rörlighet och snabba transporter - med bil - har lett till en utveckling av två slag. Den första är att vissa funktioner, som en stor del av handeln, koncentreras till ett fåtal punkter för att kunna maximera utbud och pris vilket märks i de många stormarknaderna

och shoppingcentrumen. Den andra utvecklingen är den motsatta. Funktioner som inte kräver större befolkningsunderlag eller bebyggelsekoncentration flyttar allt längre bort, som exempelvis spa på Österlen. Förorterna och byarna har frigjort sig från de forna centralorterna och är istället en del av den större regionen. Arbetsplatserna och serviceutbudet är inte längre knutet till en viss ort eller en viss plats, istället är det urbana stadslivet utbrett över större pendlingsavstånd. Ekologiska gårdsbutiker som har öppet hela året, stora golfanläggningar och rekreationsområden är en del av den här utvecklingen. Den stadsnära landsbygden är inte längre skild från staden, utan en del av den i ett samhälle där regionen får en överordnad betydelse. Det medför, enligt Reiter, att landsbygden idag för många är ett fritidlandskap och i förlängningen av det även ett upplevelselandskap där jordbruksproduktionen är underordnad. Biologiska, kulturella och sociala värden är inte längre självklara utan konkurrerar med kommersiella värden som hästgårdar, fritidsanläggningar och shoppingcentra. Tätortsgränsen upplöses och gör det svårt att visuellt skilja landsbygden från staden.

En jämförelse med Benelux

En jämförelse som kan visa vart utvecklingen i Öresundsregionen kan vara på väg är Nederländerna och Belgien. Två länder med ett landskap som i grunden inte skiljer sig mycket från landskapet i Öresundsregionen med öppna och flacka vyer bestående av stora odlingsarealer. Den stora skillnaden ligger i befolkningstätheten som i Nederländerna uppgår till 395 inv/km² och i Belgien 344 inv/km² att jämföra med 105,1 inv/km² i Skåne. *Randstat* kallas det pärlband av holländska städer och tätorter som de flesta visuellt sett har växt samman till en enda storstadsregion. En färd genom randstat är en resa genom bebyggelse där den ena staden avlöser den andra utan tydliga gränser. Idag riskerar orterna i Öresundsregionen gå mot samma utveckling.

Malmö i framtiden

Mats Wirén nämnde i sin intervju att Malmö i ett hundraårsperspektiv kan vara en stad utan åkermark. (Wirén, 2007)

En liknande utveckling går att se i kommungränsen mellan Staffanstorps och Lunds kommun där båda kommunerna vill bygga i det öppna landskapsrummet mellan södra Lund och Uppåkra, samtidigt som de anser att den andre borde ta sitt ansvar och inte bygga igen det öppna landskapsrummet mellan orterna.

Bilsamhället och den mellankommunala konkurrensen

Det pågår en kraftig inflyttning till Öresundsregionen och många kommuner räknar med att få se sitt invånarantal att stiga kraftigt under de närmaste 10-20 åren. Som en följd av detta har bostadsbristen ökat markant och det finns ett starkt behov av nybyggande. Generellt är barnfamiljer en av de mest attraktiva grupper som kommuner vill locka till sig, vilket i sin tur leder till att en stor del av det som byggs är det som efterfrågas av barnfamiljer - villor och radhus. Byggnader som generellt tar mer mark i anspråk per boendeyta än flerfamiljshus.

Vikten av att bygga *ett hållbart samhälle* framhålls ofta i samhällsdebatten. Trots detta struktureras ny bebyggelse ofta på ett sätt som tar stora ytor i anspråk och som uppmuntrar till bilanvändning. Barnfamiljer bor ofta i tätorterna eller i utkanten av städerna. De dagliga rutinerna innebär ofta flera bilturer var dag mellan dagis, skola, jobb, stormarknader och fritidsanläggningar för att vardagen ska gå ihop.

Malmö har idag flera utbyggnadsprojekt i olika delar av kommunen samtidigt. Ändå väljer kommunen att satsa stort på att bygga ut Hyllieområdet på god jordbruksmark. Andra bostadsprojekt inne i centrala Malmö, i hamn- och industriområden är knappt påbörjade, men Hyllie har hög prioritet. Ur ett ekonomiskt perspektiv finns det för Malmö stad ett intresse att hålla kvar medelklassen som skattebetalande kommuninvånare. Medelklassen tenderar att flytta från Malmö till villa i en av kranskommunerna när den bildar familj. Generellt flyttar de som kan medan de som inte har råd blir kvar i staden. För Malmö betyder det att staden varje år tappar invånare med bra inkomster till grannkommunerna, vilket har en negativ effekt för skatteunderlaget. En orsak till att bygga ut Hyllieområdet är troligen att

skapa en miljö i kommunen som kan locka till sig barnfamiljer ur medelklassen.

På kommunens hemsida beskrivs projektet som ett av de största utbyggnadsområdena i Malmö:

Hyllievång kompletterar stadsdelarna i södra Malmö med service, arbetsplatser och attraktiva bostäder i markplan - något som länge har varit en brist. Med Citytunneln och närheten till Köpenhamn kommer Hyllieområdet utan tvekan att ligga bar till i regionen. (Malmö stad, 2008)

Mats Wirén beskriver i sin intervju hur befintliga landskapselement i Hyllie hade kunnat sparas genom en mer varsam exploatering av området, men har fått ge vika för den nya bebyggelsen. (Wirén 2007)

En bidragande orsak till att befintliga element i landskapet försvinner är att jordbruksmark ofta betraktas som jungfrulig mark att exploatera. Efter sextio- och sjuttio-talens rivningar är det känsligt att ändra i befintliga bostadsbebyggelse men att bygga på åkermark är ur det perspektivet mindre kontroversiellt.

Villamattorna från 60- och 70-talen bröt ofta abrupt med platsens historia genom att den nya bebyggelsen lades ovanpå befintliga strukturer utan hänsyn till historiska samband. Resultatet är idag historielösa orter och bostadsområden, som ofta är svårorienterade då strukturen är uppbyggd efter tillgänglighet med bil och historiska mönster saknas. Befintliga element i jordbrukslandskapet som gårdsbebyggelse med intilliggande grönska som vegetationsridåer, diken, dungar och alléer försvinner lätt i stora exploateringsprojekt där ekonomin styr och kommunen står tillbaka i sina krav på exploitören. Det finns ibland en tendens att agera som militären. I valet mellan verkligheten och kartan så är det kartan som gäller. I valet mellan befintliga element och arkitektoniska visioner och ekonomiska kalkyler så är det ofta visionerna och kalkylerna som styr.

Planmonopolet

Ansvaret för den fysiska planeringen ligger idag genom planmonopolet till stor del på de enskilda

kommunerna. I sina översiktsplaner ska kommunerna redovisa visioner och intentioner de kommande åren. De kommunala visionerna har en tendens att handla om exploatering och utbyggnadstakt. Ofta läggs stor tyngdpunkt på att beskriva var utbyggnadsområdena ska situeras och hur den kommunala servicen ska lösas.

Visioner för landskapet i ett större perspektiv är vanligtvis inte något som beskrivs närmare än dynamisk region och värdefullt landskap. Att lova att bevara den bördiga åkermarken är ofta inte svåra beslut att fatta när det egna bostadsbolaget står med tomma lägenheter och intresset för att exploatera ny mark är låg. I högkonjunkturer verkar känslan av *först till kvarn* uppstå när möjligheter till nya exploateringsprojekt väcks. Det som då sades under förgående lågkonjunktur omvärderas snabbt.

Som Reiter konstaterade tidigare bryter många kommuner mot det de själva har angivit i sin översiktsplan. (Reiter, 2007) Det är då svårt för länsstyrelsen att motsätta sig då översiktsplanen inte är juridiskt bindande utan endast ska fungera som ett styrdokument för kommunerna.

Hur stad möter land är med dagens planmonopol kommunernas ansvar. Men med den hårda konkurrens kommunerna emellan ses bebyggelse och landskap ofta ur ett snäva kommun- och profitperspektiv. Även om gröna värden, enligt både Charlotte Lindström på Region Skåne (Lindström, 2007) och Mats Wirén (Wirén, 2007) i Malmö kommun, har fått större uppmärksamhet i planeringen de senaste åren jämfört med tidigare, så står landskapsvärden sig ofta släta mot exploatering för ny bebyggelse.

Det kommunala planmonopolet har funnits sedan *Plan- och bygglagen* ändrades 1987 och innebär att staten endast kan inbegripa i vissa preciserade fall. Samtidigt som planmonopolet 1987 förde makten över den fysiska planeringen närmare folket, dvs i förlängningen till deras kommunalpolitiker och de kommunala tjänstemännen, innebar det samtidigt att planering idag till stor del är en kommunal angelägenhet som ofta slutar vid kommungränsen.

Kerstin Nilermark, nuvarande länsarkitekt i Skåne, satte fingret på problemet när hon en gång under ett seminarie sa att om alla Skånes kommuner själva fick avgöra var vindkraftverken bäst lokaliserades inom sin kommun, så skulle det vara lätt att avläsa kommungränserna genom de täta rader av vindkraftverk.

Kommunerna har tyvärr en tendens att se till sin egen nytta och konkurrera med sina grannar snarare än att samverka med dem. Det märks tydligt genom de senaste tio årens externa handelsetableringar, som till stor del går ut på att ta kunder från kringliggande kommuner.

Vem vill regionalplanera?

När Charlotte Lindström drog igång projektet *Strategi för en grön struktur i Skåne* var många kommuner, enligt henne, till en början tveksamma till att delta. (Lindström, 2007)

En bakgrund till detta kan vara att det var inte helt självklart att Region Skåne kunde ta sig mandat att driva ett sådant projekt. Kommunerna vakar noggrant över sitt planmonopol och att regionen tog initiativ till ett planeringsprojekt väckte säkert en del misstänksamhet. Att Region Skåne förekom länsstyrelsen med att ta fram en rapport med ett regionalt perspektiv på grönplaneringen kan vara ett ställningstagande och ett sätt att visa en politisk ambition för regionen. På sin hemsida beskriver Region Skåne sig som skåningarnas övergripande politiska organisation.

Landstinget är för många liktydigt med sjukvård, och liksom övriga landsting i Sverige har Region Skåne ansvaret för vården i sitt län. Men utöver det har Region Skåne, tillsammans med tre andra försökslän, fått större ansvar för utvecklingen av sin region. Uppgiften att leda utvecklingsarbetet sträcker sig till 2010, och innebär att Region Skåne själv samordnar insatserna för att utveckla näringslivet, kommunikationerna, kulturen och samarbetet med andra regioner i och utanför Sverige. (Region Skåne, 2008)

Regionen visar även vilja på att ta ansvar för planeringen ur ett regionalt perspektiv. *Regionalt utvecklingsprogram för Skåne* beskriver regionens möjlig-

heter och styrker och även svagheter och hot mot utvecklingen. Målet är ett *livskraftigt Skåne* med de fyra undermålen: *tiltväxt, attraktionskraft, bärkraft och balans*. Viktiga frågor är *utbildning, arbete, infrastruktur och miljö*. (Region Skåne, 2008)

Under rubriken *Bärkraft* står:

I en bärkraftig region sker en åtgärd inte på bekostnad av en annan. När mark bebyggs och exploateras så sker det alltid på bekostnad av andra värden även om nya värden skapas. (Region Skåne 2008)

Att länsstyrelsen känner konkurrens är inte konstigt då det på deras hemsida går att läsa att länsstyrelsen i Skåne ser det som sin roll att ha en samordnande funktion för planeringen. Under rubriken *Om oss* står följande att läsa:

Länsstyrelsen är en mångsidig myndighet som fungerar som länk mellan människor och kommunen å ena sidan och regering, riksdag och centrala myndigheter å den andra. (Länsstyrelsen i Skåne, 2008)

Och lite längre ned...

Länsstyrelsen har ett brett ansvarsområde. Till detta hör bland annat kunskapsförmedling, samordning och utveckling av olika saksfrågor, men också myndighetsuppgifter. (Länsstyrelsen i Skåne, 2008)

Att det finns ett behov av samregional planering är många överens om. Både länsstyrelsen och region Skåne verkar mena det enligt sina hemsidor. Däremot finns det en otydlighet om vem som har vilket ansvar. Lindström menade att Regionens roll var att vara en dialogpartner och en igångsättare. En samordnare som kan hjälpa till att ta fram kunskapsunderlag. (Lindström, 2007)

Den beskrivningen skiljer sig inte nämnvärt från det som länsstyrelsen i Skåne anser vara sitt ansvarsområde.

Tyvärr riskerar möjligheten till regional samordning försämrats med två konkurrerande myndigheter som vaktar sitt eget revir mot den andre. Det är även en otydlighet mot kommunerna ofta inser behovet av

regionplanering i ett större perspektiv men inte alltid ur sitt eget smalare kommunperspektiv.

Det låglänta odlingslandskapet

Både länsstyrelsen och Region Skåne har engagerat sig i frågor som rör landsbygden och tagit fram olika rapporter som rör utvecklingen av landskapet. Medan Region Skånes *Strategi för en grön struktur i Skåne* beskriver ett möjligt grönt nät av stråk i landskapet är länsstyrelsens rapport *Det skånska landsbygdsprogrammet* en inventering av olika landskapstyper som ingående beskrivs vad som är typiskt för dem och dess förutsättningar, värde och möjligheter. I introduktionen står:

Länsstyrelsens rapport *Det skånska landsbygdsprogrammet* behandlar det skånska landskapet i stort och fungerar som ett kunskapsunderlag för landskapet. *Den svenska landsbygdspolitiken har som övergripande mål en ekonomisk, ekologisk och socialt hållbar utveckling av landsbygden. Målet omfattar en hållbar produktion av livsmedel, sysselsättning på landsbygden, hänsyn till regionala förutsättningar och hållbar tillväxt. Landskapets natur- och kulturvärden skall värnas och den negativa miljöpåverkan minimeras.*

Rapporten ger en bra helhetssyn på det befintliga landskapet i Skåne. Karaktäristiska landskapstyper identifieras och beskrivs efter vad som utmärker dem, de värden som finns men även dess historiska utveckling, hur landskapet används och vad som är de ekonomiska grundförutsättningarna idag. Ambition från länsstyrelsens sida har varit att ta ett helhetsgrepp på utvecklingen av landsbygden i Skåne län.

Under rubriken Introduktion står följande att läsa:

Det skånska landskapet är en av länets kanske största resurser i ett utvecklingsperspektiv. Landskapet är "ett påtagligt och karaktäristiskt resultat av ständigt pågående förändringsprocesser av olika slag eller – annorlunda uttryckt – samspelet mellan ett visst samhälle, dess kulturella preferenser och potential och givna fysiskgeografiska förutsättningar"...

... Det övergripande målet med en landskapsanalys är att

bidra med en detaljerad förståelse för landskapet som produkten av ett samspel mellan en rad olika faktorer. Det skånska landskapet är resultatet av ett komplicerat samspel mellan både naturgivna och kulturellt, socialt och ekonomiskt betingade processer. Och detta samspel varierar mellan olika landskap i länet. Framtida ställningstaganden till förvaltning och utveckling bör ta sin utgångspunkt i egenskaperna hos ett visst landskap och beakta effekterna för detta landskap med utgångspunkt i dessa processer. Myndigheters handlande förutsätter därför förståelse för även de lokala förutsättningarna för detta samspel. Denna förståelse bör även omfatta tidsdimensionen i landskapets utveckling (dvs kraften i pågående sociala, ekonomiska, ekologiska processer). Man kan därmed tala om analyser av process- och förloppslandskap enligt Torsten Hägerstrands 2 terminologi.

Denna insikt är viktig inte minst för myndigheters agerande inom ett landskap som det skånska, under stark påverkan av olika förändringsprocesser, dels inom de areella näringarna, dels på grund av en ökad urbanisering av den skånska landsbygden och dels – och inte minst – som en följd av en ökad efterfrågan på landsbygden från en växande urban befolkning, såväl inom landet som från andra delar av Europa.

Rapportens lyfter fram värden som finns i landskapet i ett landskap i snabb förändring. Det läggs stor tyngdpunkt på att landskapet är en produkt av en rad olika faktorer som måste tas med i bedömningen när olika aspekterska beaktas. I det öppna landskapet i sydvästra Skåne har två områden med karaktären låglänt odlingslandskap identifieras: Söderslätt och Lund- och Helsingborgsslätten. Båda landskapen beskrivs som ovanliga för Sverige och en helhetsbedömning värderar karaktärerna som ovanliga i ett nationellt perspektiv och att Lund- och Helsingborgsslätten med mycket lång obruten kontinuitet som öppet landskap kanske tydligast karaktäriserar den skånska slätten. Tillgången till allemansrättslig mark är extremt låg.

I området Söderslätt är 2 % av marken utanför tätorterna tillgänglig vilket är 0,01 ha/invånare. Lund- och Helsingborgsslätten har 5 % av marken utanför tätorten tillgänglig för allmänheten vilket är 0,101 hektar/invånare. Det kan jämföras med Skåne och Sverige i övrigt då Skåne i helhet har 28 % allemansrättslig mark tillgänglig vilket är 0,47 hektar/invåna-

re. Som Gösta Regnéll sa är en stor del av problemet med tillgängligheten i Öresundsregionen att naturen inte finns där människor bor. (Regnéll, 2007)

Då ansvaret för markanvändningen idag ligger på de enskilda kommunerna blir rapporterna från länsstyrelsen och Region Skåne endast vägledande kunskapsunderlag som på inte sätt är bindande. Det är i slutänden upp till var kommun att avgöra om de vill arbeta enligt underlaget och hur genomförandet i så fall ska ske.

Vad vi kan konstatera idag är att det byggs mycket, att det sker på jordbruksmark och att det är ett problem som vi inte kan bortse ifrån. Vi kommer inte tillräckligt långt. Det gör vi inte. en liten piska hade varit intressant eller att man lägga lite mer morot till kommunerna om att samordna sina intressen.

Det hade varit intressant om man kunde tvinga fram en mellankommunal planering. Det behöver inte kallas regionalplan, vi kanske kan tvinga två eller tre kommuner att ta fram en gemensam plan för ett gemensamt intresse. (Kerstin Nilermark, länsarkitekt i Skåne, 2008.)

Bönderna situation

Gemensamt för de intervjuade i det här arbetet är att de alla betonade vikten av god dialog mellan de parter som har inflytande över landskapet och berörs av dess förändringar. De var överrens om att den dialogen inte förs i samma utsträckning som skulle behövas.

I skriften *Byggande på landsbygden i Skåne - hot eller möjlighet*, (Länsstyrelsen i Skåne, 2006) skriver Ole

Reiter att de goda förutsättningarna för jordbruksproduktion i sydvästra Skåne har begränsats av osäkerheten av bl a exploatering. Det leder till att jordbruksföretag snarare avvecklar än utvecklar sina företag.

I det *Skånska landsbygdsprogrammet* (Länsstyrelsen i Skåne, 2006) beskrivs det öppna odlingslandskapet i sydvästra Skåne som känsligt för förändringar i skala och typologi. Landskapet har dock goda produktionsförutsättningar och konkurrensförmåga om det tillåts utvecklas utan konflikt med boende och fritidsbaserade verksamheter.

De senaste åren har konkurrensen om mark varit stor. Det ökade förväntningsvärdet på marken gör det svårt att få till lösningar på miljöproblem som näringsläckage genom etablering av våtmarker. De markarealer som behövs för att anlägga våtmarker och ekokoridorrer för biologisk mångfald och rekreation är svåra att få till när förväntningarna på ökade markpriser är stor.

Det finns en stor osäkerhet kring den storstadsnära landsbygden. Kommunernas uttalar mål i sina översiktsplaner som de sedan, som Ole Reiter visar, inte lever upp till. (Reiter, 2007) Översiktsplaner ska visa allmänna intressen i kommunen: hur mark och vatten ska användas samt bebyggelsens utveckling. Men översiktsplanen är inte bindande och avviker från den har ingen rättsverkan.

Allt har ett värde

ett nytt sett att se på översiktsplanen

Alla kommuner är enligt Plan- och bygglagen skyldiga att ha en aktuell översiktsplan.

*Plan- och bygglag (1987:10)
1 kap. Inledande bestämmelser*

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att med beaktande av den enskilda människans frihet främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer. Lag (1993:419).

2 § Det är en kommunal angelägenhet att planlägga användningen av mark och vatten.

3 § Varje kommun skall ha en aktuell översiktsplan, som omfattar hela kommunen. Översiktsplanen skall ge vägledning för beslut om användningen av mark- och vattenområden samt om hur den byggda miljön skall utvecklas och bevaras. Översiktsplanen är inte bindande för myndigheter och enskilda.

Regleringen av markens användning och av bebyggelsen

inom kommunen sker genom detaljplaner. En detaljplan får omfatta endast en begränsad del av kommunen.

För begränsade områden av kommunen som inte omfattas av detaljplan får områdesbestämmelser antas, om det behövs för att syftet med översiktsplanen skall uppnås eller för att säkerställa att riksintressen enligt 3 eller 4 kap. Miljöbalken tillgodoses.

Fastighetsplaner får antas för att underlätta genomförandet av detaljplaner.

För samordning av flera kommuners planläggning får regionplaner antas. Lag (1998:839).

Översiktsplanens traditionella utformning och roll är ifrågasatt. Den långa process det ofta är att ta fram en översiktsplan och det faktum att många kommuner inte förnyar sina översiktsplaner regelbundet gör att de ofta är inaktuella.

I en traditionell översiktsplan är markanvändningskartan den tyngsta delen av dokumentet. Markanvändningskartan visar hur kommunen vill att mark och vatten ska användas och fokuserar oftast på bebyggelse - befintlig och planerad samt kommunens riksintressen (som krasst uttryckt är där man inte

får bygga). Vanligen är markanvändningskartan och nästan lika ofta översiktsplanen ett tekniskt dokument, framtagen av fackmän, skriven på fackmannas språk. Översiktsplaner uppmärksammas sällan i media och det är få kommuninvånare som läser ens delar av dem.

Framtidens kommun - perspektiv 2038

Staffanstorps kommun är mycket mer än det territoriella området, det är de människor och verksamheter som verkar här. Både idag och imorgon. Vi vill försöka förstå vart vi är på väg och hur långt vi kan nå. Därför har vi valt att kombinera det traditionella översiktsplanernas resonemang med identitetsbyggande för att hitta kommunens plats i regionen. Både när vi formulerar mål och när vi avstår från att göra det, tar vi på oss ansvar för kommunens framtida utveckling. Genom att sätta upp en målbild 30 år i framtiden kan vi få svar på fler frågor och fånga upp tankar och fler idéer - tankar och idéer som ska hjälpa oss att leda alla verksamheter idag och i framtiden. (Staffanstorps kommun, 2008)

Så inleds en första version av *Framtidens kommun* - Staffanstorps kommun nya översiktsplan som kommer att skickas ut för samråd under hösten 2008.

Den gällande översiktsplanen för Staffanstorps kommun blev antagen 2002. Då det nuvarande tillväxtprogrammet *Tillväxt 7000* kom 2006, som innebär kraftig utbyggnad av kommunen, var den gällande översiktsplanen i stora drag inaktuell. En stark konjunktur och en boom i byggbranschen hade kraftigt ökat efterfrågan på att exploatera mark i kommunen. *Tillväxt 7000* var kommunens svar på hur Staffanstorp skulle hantera den starka efterfrågan på bostäder i Öresundsregionen och beskriver hur Staffanstorp de närmaste åren ska växa med 7000 nya invånare och vad det innebär i form av bostadsbyggande och behov att expandera den offentliga servicen.

Att växa befolkningsmässigt har tidigare i kommunens historia, under de många kommunsammanslagningarna, varit ett sätt för Staffanstorp att undvika sammanslagning med en större kommun. På 60- och 70-talen fullkomligen exploderade tätorterna Staffanstorp och Hjärup med villabebyggelse för att skapa ett befolkningsunderlag som kunde finansiera den kommunala samhällsservicen. Resultatet av diskussionerna mynnade ut i en vision om att Staffanstorp även i framtiden ska fortsätta att växa.

Översiktsplanens uppgift är att vara vägledande för den fysiska planeringen och eftersom den som fanns var tämligen daterad beslöts att en ny översiktsplan skulle tas fram som kunde hantera ambitionerna i tillväxtprogrammet. Projektet som fick namnet *Framtidens kommun* baserades på en seminareiserie med fem teman.

1. Omvärlden - en utnyttjad strategisk resurs
2. Morgondagens kärnverksamhet - mer av samma sort eller något helt nytt?
3. Strategiskt varumärkesbyggande - en nödvändighet i konkurrensen
4. Kommunvisionen - biljetten till framtiden
5. Framtidens kommuner behöver framtidens ledare

Till skillnad från en traditionell översiktsplan som ofta är en inventering av kommunen och som senare landar i en markanvändningskarta så ville Staffanstorp att den nya översiktsplanen främst skulle bli ett visionsdokument om det samhälle som man vill bo och verka i och som Staffanstorp kan utvecklas mot. I andra hand är det en översiktsplan som för att uppfylla lagkravet visar hur visionen ska genomföras. (Sandelius, 2008)

Logga för Framtidens kommun.

Ansvarig för projektet är planarkitekt Ann-Katrin Sandelius som citeras på kommunens hemsida:

Projektet syftar till något mer än en vanlig översiktsplan, vi vill ta ett helhetsgrepp som sätter människan i centrum. Med helhetsgrepp menar jag att vi betonar de mjuka värdena. (Staffanstorps kommun, 2008)

Enligt Sandelius ska *Framtidens kommun* bestå av tre delar som ska ge svar på frågorna:

- Vad är det vi utgår ifrån?
- Varför gör vi detta?
- Hur ska vi nå detta?

Visionsarbetet lyfter fram fem identitetsbärare för kommunen som ska ta fasta på befintliga värden som kan utvecklas via framtidsvisioner:

Landsbygd	→	Hembygd
Boende	→	Livsoas
Nära	→	Tidskvalitet
Småstad	→	Stadsliv
Trädgårdsmöbler	→	Inspiration

Identitetsbärarna representerar vad som många uppfattar som positivt med Staffanstorp idag och vad de värdena skulle kunna utvecklas till i ett ännu bättre Staffanstorp. Målet med dem är att göra Staffanstorp till en attraktiv kommun ur flera olika synvinklar, både utåt till omvärlden men även till kommuninvånarna. En stor del av arbetet går ut på att göra Staffanstorp till en bättre boendekommun. Befintliga värden som uppskattas av kommunens invånare och som får många att välja Staffanstorp som boendekommun ska lyftas fram och förstärkas. (Sandelius, 2008)

Tidskvalité är ett begrepp som kan inbegripa mycket. Idag talas det mycket om det livspusslet, hur man ska få vardagsbestyren att gå ihop. Hur ska man få vardagen att gå ihop med allt vad det innebär av pendling till jobbet, hämtning och lämning av barn, mat som ska handlas och ärenden som ska uträttas. Den nuvarande strukturen innebär ofta många transportssträckor mellan vardagens olika målpunkter.

Mjuka värden är något det ofta talas om när nya Översiktsplaner tas fram blir i slutändan ofta bara vackra ord när strecken ska dras på en karta. En av bristerna är att de ofta är målet som beskrivs, t ex bra skolor och barnomsorg till alla, men inte vägen dit. Levande landsbygd är ett annat exempel där frågan i slutändan ofta landar i var ny bebyggelse på landsbygden tillåts.

Sandelius menar att genom att ta fasta på befintliga de befintliga mjuka värdena man har idag och hur man vill att de ska utvecklas kan Framtidens kommun fungera som ett visionsdokument för genomförande i verkligheten. (Sandelius, 2008)

Allt har ett värde

En del i helhetsgreppet är konceptet: *allt har ett värde*. Allt har ett värde är ett nytt sett att se på markanvändningskartan. När en traditionell markanvändningskarta ofta lyfter fram befintlig bebyggelse, mark som kan exploateras eller riksintressen som absolut inte kan exploateras. *Allt har ett värde* ska visa hela kommunen, även de delar som ofta bara illustreras som vita fläckar på kartan. (Sandelius, 2008)

"I en tid där gränserna mellan arbete och fritid definieras om det är lusten och inte plikten som styr våra handlingar. Det är det öppna landskapet som definierar tätorterna och är en förutsättning för att människor ska orka med det täta. Upplevelsen av landsbygd och vad den gröna näringen kan erbjuda kommer att värderas högt.

Vi ser inte att det finns några motsättningar mellan tätort och landsbygd i framtiden utan genom att bygga vinstgivande nätverk kan vi tillsammans bygga en hembygd." (Staffanstorps kommun, 2008)

I *Framtidens kommun* menar man att åkerlandskapet idag främst är till för dem som brukar jorden men kommer i framtiden att vara viktig för tätortsmänniskorna som vill uppleva landskapet. Det öppna landskapet ska i framtiden ses som tillgängliga landskapsparker där värden som de öppna vidderna, horisonten, mossar, dungar, dalgångar, alléer och bystrukturer skyddas från exploatering. (Sandelius, 2008)

I områden för karaktärsboenden kan ny bebyggelse tillåtas intill befintlig och på landskapets villkor. Karaktärsboendena ska utvecklas på landsbygdens villkor och kan ha inriktningar som kultur, odling, hästar, ekoboende, kolonilotter eller sommarboende. Det ska vara möjligt att odla ett intresse som kan utvecklas till eget företagande. (Sandelius, 2008)

Potentialen

Framtidens kommun visar på en ambition till att inte bara se tätorterna utan även kommunen som helhet. Det finns goda ambitioner om att skapa tillgängliga stråk genom landskapet som sammanbinder tätorterna, med byarna och andra besöksmål.

Genom att peka ut områden för karaktärsboenden visar man också på en vilja att peka ut landsbygds-

boende där invånarna får tåla mer störningar än vad som traditionellt sett tåla i tätorten. Samtidigt kan man få andra kvalitéer som närheten till jordbrukslandskapet, möjlighet till att ha häst och andra utrymmes krävande verksamheter.

Samtidigt som goda ambitioner finns att ta tillvara på landskapet visas även stora jordbruksytor som förtätningsområden. Det finns en ambition om exploatering ska ske kollektivtrafiknära och med blandad bebyggelse. Där är det upp till bevis att man bygger resurssnålt med service och verksamheter och inte till stora delar traditionell villabebyggelse.

Avslutning

Denna uppsats är ett försök att uppmärksamma problematiken med bristen på allemansrättslig tillgänglig mark i det öppna landskapet och de hinder som finns för en utveckling för ett tillgängligare landskap.

Förhoppningen är att arbetet ska skapa en medvetenhet kring de frågor som behöver lyftas för att bevara åkerlandskapet och göra det mer tillgängligt.

Visioner om landskapet

Frågan visade sig vara större än tillgängligheten till landskapet i sig och handlar i förlängningen om hur vi väljer att se på det öppna landskapet utanför tätorterna. Idag behandlas landskapet ofta som ett förstadie till tätorten, som det som ännu inte har bebyggts. Industrialismen och bilen i synnerhet har gett oss möjlighet att förändra landskapet i snabb takt genom att avståndet att förflytta sig dagligen har stigit markant de senaste hundra åren från några få kilometer till flera mil. Stora förändringar av landsbygden sker idag utan någon plan eller tänkt mål. Den nuvarande utvecklingen med bebyggelse som åter landskapet i rask takt är inte oundviklig.

Precis som staden är landskapet en levande organism som rör på sig och förändrar sig över århundradens gång. Det går inte att konservera dagens landskapsbild lika lite som det går att återskapa gårdagens. Men det verkar idag finnas en brist på visioner om vad landskapet och i förlängningen vårt samhälle skulle kunna utvecklas till.

Att skilja på stad och landsbygd har aldrig förr varit så svårt som i dagens samhälle. Det är i många aspekter samma ekonomi som driver utvecklingen i staden som på landet. Den urbana livsstilen präglar landsbygden i nästan lika stor utsträckning som staden. Genom bilismen har möjligheterna att förflytta sig ökat så att stadsborna kan ta bilen till specialbutiker, som större shoppingcentra eller gårdsbutiker, långt utanför staden. Det betyder inte att *urban sprawl* (stadsutglesning) behöver vara det oundvikliga slutmålet. Tvärtom kan bristen på mål för staden och landskapet vara en starkt bidragande orsak till *urban sprawl*. Samhället har, skulle det kunna uttryckas, mer kapacitet än vad det ofta har förstånd till. Om landsbygdens publika rum är något som tillhör alla bör de värnas så att de kommer alla till del. Och vid

brist av dem bör fler skapas.

Med makt kommer stort ansvar

De intervjuade i det här arbetet var alla ense om vikten av offentliga rum på landsbygden och av möjligheten att röra sig till fots i landskapet. Genom dagens planmonopol vilar det stora ansvaret för den fysiska planeringen på kommunerna. De har makten att i stor grad styra och ställa krav på markanvändningen. Under intervjuerna belystes vikten av god dialog mellan olika parter som har inflytande över landskapet och makt att förändra.

Ole Reiter visade att utvecklingen av jordbruket i den stadsnära landsbygden hämmas av landskapets osäkerhet. (Reiter, 2007) Kommunerna underlättar inte för jordbrukarna och markägarna när de i översiktsplanerna framhäver det öppna landskapets värde och anger att de ska vara restriktiva med bygglov på landsbygden men sedan i slutändan ändå medger många bygglov. Att investera i jordbruk kan vara kostsamt, för att det ska vara lönsamt behövs tydliga framtidsvisioner från kommunerna. Jordbruket har en lång historia av myndighetsstyrning genom reformer och bidragspolitik. Det är svårt att leva för framtiden när ens mark när som helst kan bli angiven som exploateringsområde för bebyggelse eller infrastruktur. En ridanläggning kan inte rimligen anpassa sig efter att grannens barn blir allergiska mot hästar. Det behövs en trygghet om att landsbygdsverksamheter har en plats på landsbygden. En kontinuerlig dialog och översiktsplaner som respekterar landsbygden som ett eget värde skulle underlätta för jordbruket.

Ett tryggare jordbruk skulle förhoppningsvis underlätta för projekt vars syfte är att öka tillgängligheten till landskapet. För markägare som upplåter sin mark till allmänheten är det viktigt att få stöd från kommun, region och länsstyrelse. Kommuner

bör även ha förståelse för markägare att tillgängliga marker kan betyda merkostnader i form av skadegörelse och nedskräpning.

Det bästa var om kommunerna kunde föregå som gott exempel genom att upplåta sina egna markarealer åt allmänheten. Det är inte ovanligt att kommunen är en av de största markägarna i var kommun och dessutom sitter på en stor del av den tätortsnära marken. Trovärdigheten ökar för tillgänglighetsprojekt om kommunerna själva satsar på t ex beträdor, hagmarker och nyanläggning av våtmarker.

Den nuvarande lagstiftningen som styr den fysiska planeringen behöver inte vara ett hinder för ett mer tillgängligt landskap. PBL är trots sin utveckling från behovet att styra bebyggelse ett flexibelt verktyg. Den hierarkiska uppbyggnaden från översiktsplan till bygglov är i sig inget hinder för kommunerna att bedriva god landsbygdsplanering.

Snarare finns behovet av ett förändring i förhållningssättet planering som fortfarande för många kommuner utgår från bebyggelse. Om landsbygden betraktas som ett värde sig med samma dignitet som tätortsbebyggelsen finns det inga begränsningar i den gällande lagstiftningen. Det är tillämpligen av det nuvarande plansystemet som inte är hållbart i ett längre perspektiv, inte redskapet i sig. Visionerna för landskapet kan inte heller sluta i kommungränsen. På samma sätt kan tillgänglighetstanken inte heller sluta i tätortsgränsen. Bra tillgänglighet till publika rum behövs för alla boende, på landsbygden så väl som i staden och tätorten.

Källor och litteratur

Muntliga källor

- Eriksson, Bength, LRF-ordförande i Svedala kommun, intervju, 2008-01-04
- Lindström, Charlotte, chef för avdelningen för planeringsstrategier, Region Skåne, intervju, 2008-12-10
- Regnéll, Gösta, Länsstyrelsen i Skånes miljöavdelning, intervju, 2007-12-04
- Sandelius, Ann-Katrin, planarkitekt, Staffanstorps kommun, flera samtal, våren 2008
- Wirén, Mats, biolog, Malmö gatukontor, 2007-12-12

Litteratur

- Bengtsson, Bertil (2004), *Allemansrätten – Vad säger lagen?*, Solna, Naturvårdsverket
- Åström, Kell (1993), *Stadsplanering i Sverige*, Trelleborg, Byggförlaget
- Bonodoren, Bibbi (2008), *Hästen i kommunen - betyder mer än du tro*, Stockholm, Nationella stiftelsen för hästhållningens främjande

Tidskrifter

- Reiter, Ole (2006), *Landsbygden – en del av det offentliga rummet*, Movium, 30/11 2006
- Nord, Bitte (2007), *Slutna rum*, Planera Bygga Bo, 2/2007

Avhandling

- Ahlberg, Nils (2005), *Stadsgrundningar och planförändringar Svensk stadsplanering 1521–1721*, Doctoral thesis Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala
- Jallow, Sabina, (2006), *På luffen : för att undersöka publika landsbygdsrum*, examensarbete, SLU/Dept. of Landscape Planning, Alnarp
- Larsson, Anders (2004), *Landskapsplanering genom jordbrukspolitik*, Doctoral thesis Swedish University of Agricultural Sciences, Alnarp
- Ståhle, Alexander (2005), *Mer park i tätare stad - Teoretiska och empiriska undersökningar av stadsplaneringens mått på friytetillgång*, licentiatavhandling, Arkitekturskolan KTH

Offentligt tryckta källor

- Malmö stad (2003), *Grönplan för Malmö*, Malmö, Bäcklunds boktryckeri
- Region Skåne (2004), *Strategi för en grön struktur i Skåne*, Malmö
- Pedersen, Claus, Länsstyrelsen i Skånelän (2004), *Hästar och bebyggelse*, Skåne i utveckling 2004:17
- Staffanstorps kommun (2008), *Framtidens kommun - perspektiv 2038*, utkast 2008-08-28
- Reiter, Ole, Länsstyrelsen i Skåne (2006), *Byggande på landsbygden i Skåne - hot eller möjlighet*, Skåne i utveckling 2006:10
- Länsstyrelsen i Skåne (2007), *Det skånska landsbygdsprogrammet - Ett utvecklingsprogram med landskapsperspektiv*, Malmö, Skåne i utveckling 2007:10

Elektroniska källor

- Kommunförbundet, Hemsida. [online] Tillgänglig: <http://www.kommunerna.net> [2008-03-09]
- Malmö stad, Hemsida. [online] Tillgänglig: <http://www.malmo.se/bostadbygge/utvecklingsomraden/hyllie/omhyllieprojektet> [2008-03-25]
- Movium, Hemsida. [online] Tillgänglig: <http://www.movium.slu.se/Ledaren> [2008-04-09]
- Naturvårdsverket, Hemsida. [online] Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/sv/> [2008-04-05]
- Länsstyrelsen i Skåne, Hemsida. [online] Tillgänglig: www.m.lst.se [2008-05-06]
- Region Skånes, Hemsida. [online] Tillgänglig: www.skane.se [2008-05-06]
- Staffanstorps kommun, Hemsida. [online] Tillgänglig: www.staffanstorps.se [2008-06-06]

Andra källor

SCB 2008

Sydnytt (2008) *Tvinga till gemensam planering*, tv-reportage, 13 juni 2008